

Európska únia
Európsky sociálny fond

Analýza územia a analýza strategických dokumentov obcí od Levoče po Spišský hrad

Autor:

- PeaDr. Michal Smetanka

názov výstupu: Analýza územia a analýza strategických dokumentov obcí od Levoče po Spišský hrad

názov výstupu z opisu: **Komplexná analýza územia, ekonomického, sociálneho a ľudského kapitálu zúčastnených obcí**

zadávateľ: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti,

národný projekt: PODPORA PARTNERSTVA A DIALÓGU V OBLASTI, PARTICIPATÍVNEJ TVORBY VEREJNÝCH POLITÍK

ITMS kód projektu: 314011M298

operačný program: OP Efektívna verejná správa

zdroj financovania: Európsky sociálny fond

obdobie vyhotovenia/spracovania: 2019

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

Analýza územia a analýza strategických dokumentov obcí od Levoče po Spišský hrad

názov výstupu: Analýza územia a analýza strategických dokumentov obcí od Levoče po Spišský Hrad

názov výstupu z opisu: Analýza územia a analýza strategických dokumentov obcí od Levoče po Spišský Hrad

zadávateľ: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti,

spolupracujúci subjekt: Domaňovce, Doľany, Klčov, Nemešany, Baldovce, Bugľovce

národný projekt: PODPORA PARTNERSTVA A DIALÓGU V OBLASTI, PARTICIPATÍVNEJ TVORBY VEREJNÝCH POLITÍK

ITMS kód projektu: 314011M298

operačný program: OP Efektívna verejná správa

zdroj financovania: Európsky sociálny fond

obdobie vyhotovenia/spracovania: 2019

Od Levoče po Spišský Hrad – politika medziobecnej spolupráce

Analýza územia a analýza strategických dokumentov obcí od Levoče po Spišský hrad

Spracovateľ:

PaedDr. Michal Smetanka

Dátum predloženia:

Máj 2019

Materiál vznikol v rámci projektu **Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík, financovaného z Operačného programu Efektívna verejná správa**

Pilotný projekt č. 5: **Od Levoče po Spišský Hrad – politika medziobecnej spolupráce**

Obce klastra / mikroregiónu:

Spišský Hrhov, Domaňovce, Doľany, Klčov, Nemešany, Baldovce, Bugľovce

Obsah:

1.	Analýza územia a analýza strategických dokumentov obcí od Levoče po Spišský hrad	7
1.1	Zoznam analyzovaných strategických dokumentov:	7
2	REGIÓN SPIŠ - okres Levoča (Nemešany, Doľany, Domaňovce, Spišský Hrhov, Baldovce, Buglovce, Klčov).....	10
3	Významné turistické miesta	13
3.1	KLČOV	13
3.2	Archeologické nálezy:	14
3.3	Realizované projekty posledného obdobia v obci Klčov:	15
3.4	NEMEŠANY	15
3.4.1	Pamiatky UNESCO	17
3.4.2	Klimatické pomery	17
3.4.3	DHZ Nemešany.	17
3.4.4	Urbárska spoločnosť, pozemkové spoločenstvo Nemešany	18
3.4.5	Technická infraštruktúra obce.....	18
3.5	SPIŠSKÝ HRHOV	18
3.5.1	Katastrálne územie z hľadiska geomorfologického	19
3.5.2	Vodné toky	19
3.5.3	Dopravná poloha.	20
3.5.4	Hospodárstvo	20
3.5.5	Technická infraštruktúra	21
3.5.6	Zásobovanie vodou z verejných zdrojov:	21
3.6	Kultúrno-historické pamiatky, atrakcie a kultúrne podujatia v obci Spišský Hrhov	21
3.6.1	Pamiatky	21
3.6.2	Zaujímavosti	22
3.6.3	Prírodné zaujímavosti.....	22
3.6.4	Rímskokatolícky farský kostol sv. Šimona a Júdu	22
3.6.5	Neobarokový kaštieľ.....	23
3.6.6	Park.....	23
3.6.7	Kamenný most.....	24
3.6.8	Športové zariadenia, rekreácia a relax	24
3.7	Zoznam projektov realizovaných obcou Spišský Hrhov v rokoch 2003 – 2015	25
3.8	Doľany.....	26
3.8.1	Prírodné zdroje	27
3.8.2	Poľnohospodárska výroba	31

3.8.3	Rekreačné a športové územia.....	32
3.8.4	Poľnohospodárska výroba.....	32
3.8.5	Zásobovanie pitnou vodou.....	33
3.8.6	Odkanalizovanie a čistenie odpadových vôd.....	33
3.9	Domaňovce.....	33
3.9.1	Voda.....	35
3.9.2	Chránené územia.....	36
3.9.3	Klimatické pomery.....	36
3.9.4	Kostol sv. Štefana Prvomučeníka.....	36
3.9.5	Archeologické lokality.....	37
3.9.6	Farský dom v Domaňovciach.....	37
3.9.7	Urbariát, pozemkové spoločenstvo Domaňovce.....	38
3.9.8	FS Domaňovčan.....	39
3.9.9	Turistický klub (TK) Domaňovce.....	39
3.9.10	Školské zariadenia.....	41
3.9.11	Kultúrne zariadenia.....	41
3.9.12	Športové zariadenia.....	41
3.9.13	Turistická infraštruktúra v obci.....	41
3.9.14	Zdravotnícke zariadenia.....	42
4	Spoločný program rozvoja obcí mikroregiónu Spišský hrad – Podbranisko.....	43
4.1	História územia.....	43
4.2	Poloha a vymedzenie územia.....	45
4.2.1	Geologická stavba.....	46
4.2.2	Štruktúrno – denudačné formy.....	47
4.2.3	Klimatogeografická charakteristika.....	48
4.3	Hydrologická charakteristika.....	49
4.4	Fytogeografická charakteristika.....	49
4.5	Zoogeografická charakteristika.....	50
4.6	Ochrana prírody.....	51

Tabuľka 1 Počet obyvateľov jednotlivých obcí	10
Tabuľka 2 Rozloha obcí	11
Graf 1 Počet obyvateľov v grafe	10

1. Analýza územia a analýza strategických dokumentov obcí od Levoče po Spišský hrad

1.1 Zoznam analyzovaných strategických dokumentov:

- Program rozvoja obce Nemešany
- Územný plán Dol'any
- Program rozvoja obce Domaňovce
- Program rozvoja obce Spišský Hrhov 2015 – 2023
- Spoločný program rozvoja obcí mikroregiónu – Spišský Hrad – Podbranisko (Baldovce, Buglovce)
- *Marketingová štúdia cestovného ruchu obce Spišský Hrhov a mikroregiónu Spišská Občina*

Program rozvoja obce je strednodobý rozvojový dokument, ktorý je vypracovaný v súlade s cieľmi a prioritami ustanovenými v národnej stratégii a zohľadňuje ciele a priority ustanovené v PHSR VÚC PSK, na území ktorej sa nachádza, a je vypracovaný podľa záväznej časti územnoplánovacej

dokumentácie obce. Je komplexným dokumentom a nositeľom rozvojovej politiky územnej samosprávy, predstáv jej vedenia a obyvateľov o budúcnosti. Poskytuje celkový pohľad na rozvoj obce, pričom sa podrobnejšie zaoberá ekonomickými a sociálnymi aspektmi.

Doterajšie Programy hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR) sa po novom nazývajú Programy rozvoja (ďalej PR) a významnou zmenou je aj možnosť pre obce vypracovať Spoločný program rozvoja obcí (ďalej SPR) pre viacero územných samospráv.

Obec v podobe programu rozvoja získava nástroj na proaktívne riadenie rozvoja, založené na iniciovaní potrebných a žiaducich zmien. Z tohto hľadiska ho možno vnímať ako dôležitý nástroj

marketingovej komunikácie. Obec vypracovaním programu rozvoja dáva najavo záujem o svoju

budúcnosť, ako aj budúcnosť svojich obyvateľov a súčasne tým preberá na seba zodpovednosť za ďalší rozvoj. Vypracovaním programu rozvoja spĺňajú obce jeden zo základných princípov regionálnej politiky Európskej únie - princíp programovania. Podľa tohto princípu sa podpora zo zdrojov Európskej únie viaže na vypracovanie programových dokumentov, preto zákon o podpore regionálneho rozvoja definuje štyri programové dokumenty regionálneho rozvoja, pričom na úrovni obce túto úlohu podľa § 5 plní program rozvoja obce (PR) alebo spoločný

program rozvoja (SPR), musí byť aj v súlade s cieľmi a prioritami ustanovenými v Partnerskej dohode, ktorá predstavuje strategický dokument pre čerpanie finančných prostriedkov zo štruktúr EÚ v programovom období 2014 až 2020 a v súlade s novým programovým obdobím pre čerpanie štrukturálnych fondov pre roky 2014 - 2020 v nadväznosti na možnosti čerpania dotácií aj spoza hraníc SR v oblasti európskych dotačných schém. Z toho vyplýva, že obec pre získanie finančnej podpory z dotačných a grantových schém musí preukázať súlad zamýšľaného projektu s regionálnymi stratégiami i miestnou, ktorú reprezentuje program rozvoja obce. V zmysle zákona je nevyhnutnou podmienkou ku predloženiu Žiadosti o nenávratné finančné pomoci.

Obec ako územný celok vymedzený podľa klasifikácie štatistických územných jednotiek je v zmysle zákona č.539/2008 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja subjektom, ktorý je povinný participovať na rozvoji sociálnych, hospodárskych, kultúrnych a environmentálnych procesov a vzťahov, ktoré v nej prebiehajú a ktoré prispievajú k zvyšovaniu jej konkurencieschopnosti, trvalému hospodárskemu rozvoju, sociálnemu rozvoju a územnému rozvoju i k vyrovnávaniu hospodárskych rozdielov a sociálnych rozdielov medzi regiónmi. Sociálno-ekonomickými partnermi obce v tomto procese sú podnikatelia a mimovládne organizácie pôsobiace v oblasti regionálneho rozvoja na miestnej, regionálnej alebo celoštátnej úrovni.

Regionálny rozvoj má byť zameraný najmä na:

- a) komplexné využívanie vnútorného rozvojového potenciálu územia - prírodných, kultúrnych, materiálnych, finančných, ľudských a inštitucionálnych zdrojov,
- b) rozvoj vedy, výskumu a vývoja prispievajúci k celkovému rozvoju regiónu so zreteľom na podporu zavádzania nových technológií a inovácií pri rešpektovaní vnútorných špecifik regiónu,
- c) rozvoj informatizácie a digitalizácie v regióne,
- d) rozvoj hospodárstva a podnikateľského prostredia v regióne s cieľom zvýšiť jeho produktivitu, optimalizovať štruktúru hospodárstva, vytvárať nové pracovné miesta a stabilizovať ohrozené pracovné miesta,
- e) rozvoj ľudských zdrojov vrátane zvyšovania vzdelanostnej úrovne, kvalifikácie a zlepšovania prípravy detí a mladých dospelých na trh práce,
- f) predchádzanie sociálneho vylúčenia a zmierňovanie jeho negatívnych dôsledkov, podporu rovnosti príležitostí na trhu práce a podporu znevýhodnených komunit,
- g) realizáciu verejných prác podporujúcich rozvoj regiónu,
- h) zlepšenie a rozvoj sociálnej infraštruktúry regiónu,
- i) zlepšenie dopravnej a technickej vybavenosti regiónu, inžinierskych stavieb,

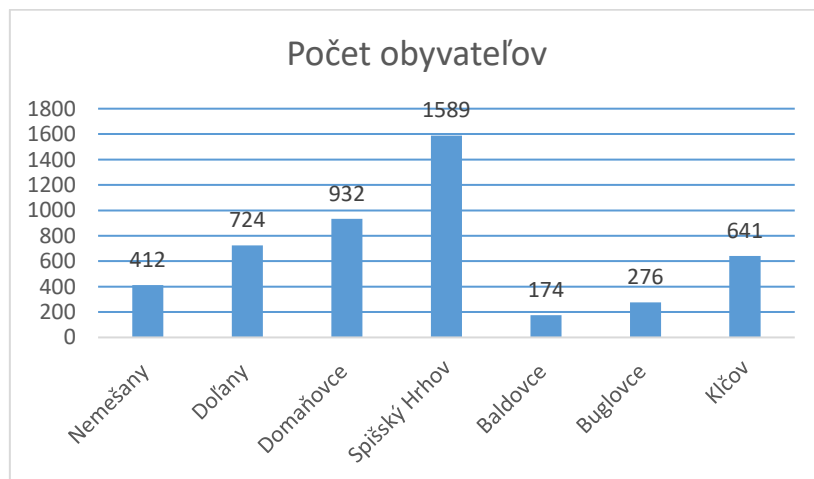
- j) rozvoj cestovného ruchu,
- k) medzištátnu, cezhraničnú a medziregionálnu spoluprácu v oblasti regionálneho rozvoja v záujme trvalo udržateľného rozvoja regiónu,
- l) zachovanie identity a rozvoj kultúry a starostlivosť o kultúrne dedičstvo regiónov a sídiel,
- m) rozvoj pôdohospodárstva a rozvoj vidieka, rozvoj vidieckych oblastí a zvyšovanie kvality života na vidieku,
- n) realizáciu opatrení na ochranu, udržiavanie a zveľaďovanie životného prostredia a na obmedzovanie vplyvov poškodzujúcich životné prostredie a zlepšenie environmentálnej infraštruktúry regiónu,
- o) ochranu prírody, efektívne využívanie prírodných zdrojov regiónu a využívanie alternatívnych zdrojov energie,
- p) rozvoj občianskej vybavenosti a rozvoj služieb v regióne,
- q) udržateľný rozvoj aglomerácií, obnovu, regeneráciu a rozvoj miest a obcí podľa záväznej časti príslušnej územnoplánovacej dokumentácie,
- r) zvyšovanie dostupnosti a kvality bývania,
- s) budovanie a posilňovanie štruktúr občianskej spoločnosti, rozvoj prosociálneho správania obyvateľstva,
- t) rozvoj multikultúrnej spoločnosti v regióne vrátane multikultúrneho dialógu, spolupráce a tolerancie v regiónoch a sídlach,
- u) rozvoj telesnej kultúry, športu a turistiky,
- v) ochranu, podporu a rozvoj verejného zdravia.

2 REGIÓN SPIŠ - okres Levoča (Nemešany, Doľany, Domaňovce, Spišský Hrhov, Baldovce, Buglovce, Klčov)

Okres Levoča je jedným z okresov kraja, ktorý je najmenej zaľudnený, to i v porovnaní v rámci SR. Región má oproti republikovému priemeru o niečo mladšiu vekovú štruktúru (priemerný vek 33,7 roka) a vyššiu pôrodnosť (13 narodených detí na 1000 obyv.).

Obec	Počet obyvateľov	Prírastok / úbytok (2001 2017)
Nemešany	412	mierny prírastok
Doľany	724	prírastok (r.2001 – 382 obyv., r.2017 – 729 obyv.)
Domaňovce	932	mierny prírastok
Spišský Hrhov	1589	prírastok (r.2001 – 963 obyv., r.2017 – 1589 obyv.)
Baldovce	174	úbytok
Buglovce	276	mierny prírastok
Klčov	641	mierny prírastok
SPOLU	4 748	

Tabuľka 1 Počet obyvateľov jednotlivých obcí

Graf 1 Počet obyvateľov v grafe

Obec	
Nemešany	401 ha
Dolňany	376 ha
Domaňovce	1283 ha
Spišský Hrhov	1221 ha
Baldovce	220 ha
Buglovce	303 ha
Klčov	735 ha
SPOLU	4539 ha

Tabuľka 2 Rozloha obcí

V regióne Spiš sa nachádza najväčšia koncentrácia kultúrno - historických pamiatok na Slovensku.

Od významných historických sídelných štruktúr, mestských pamiatkových rezervácií (Kežmarok, Levoča, Podolíne, Spišská kapitula, Poprad - Spišská Sobota) po pamiatkové rezervácie ľudovej architektúry (Ždiar, Osturňa). Okres Levoča disponuje úžasným kultúrno-historickým potenciálom, ktorého využitie z aspektu cestovného ruchu je však žalostne nízke. Pravdepodobne najväčším a najvýznamnejším pamiatkovým objektom je Spišský hrad, ktorý patrí k najväčším stredovekým hradným komplexom v Európe.

V okrese sa nachádzajú interesantné kaštiele a kúrie:

Bijacovce - neskorobarokový kaštieľ s komplexom hospodárskych stavieb a parkom, v ktorom je v súčasnosti lesnícka škola,

Granč-Petrovce - neskorobarokový kaštieľ,

Poľanovce, časť Korytné - kúria zo začiatku 19 stor.

Okres Levoča je bohatý na sakrálne pamiatky. Množstvo kostolov, kláštorov, kaplniek s románskymi, gotickými, renesančnými stavebnými prvkami sa nachádza v obciach Behárovce, Bijacovce, Brutovce, Bystrany, Dravce, Dúbrava, Granč-Petrovce, Harakovce, Hodkovce, Jablonov, Jánovce, Korytné, Levoča, Lúčka, Nižné Repaše, Nižný Slavkov, Olšavica, Ordzoviany, Poľanovce, Pongrácovce, Slatvina, Spišské Podhradie, Torysky, Vyšný Slavkov, Vyšné Repaše a Závada.

V okrese sú dve mestské pamiatkové rezervácie (MPR) - Levoča a Spišská Kapitula. Jedna pamiatková zóna (PZ) - Spišské Podhradie .

Pamiatková zóna ľudovej architektúry - Nižné Repaše a Torysky. Pamiatky zapísané do svetového kultúrneho dedičstva UNESCO - Spišský hrad a okolie.

Štyri národné nehnuteľné kultúrne pamiatky - Chrám sv. Jakuba v Levoči, stredoveká nástenná maľba v rím. kat. kostole Všetkých svätých v Bijacovciach, nástenná maľba v kostole sv. Ladislava v Levoči a nástenná maľba v starom minoritskom kláštore v Levoči. Okres oplýva jedinečným prírodným potenciálom lesov, horských lúk, v kombinácii s neporušenou poľnohospodárskou krajinou. Známe sú pramene minerálnej vody v obci Baldovce.

Ďalším perspektívnym potenciálom vhodným pre rozvoj moderného cestovného ruchu sú teplé pramene, napr. v obci Lúčka (termálny prameň s teplotou 32,6 °C.) alebo v obci Spišský Štvrtok geologický vrt s prameňom termálnej vody s teplotou 30 °C.

Ďalšími pamiatkami, pozoruhodnosťami a pamätihodnosťami oplýva aj časť regiónu Spiš, ktorý je síce v okrese Spišská Nová Ves, avšak svojou bezprostrednou blízkosťou k vyššie uvedenému potenciálu okresu Levoča tvorí jeden prirodzený celok. Máme na mysli napr. Kostol Sv. Ducha v Žehre, ktorý bol spolu so Spišským Hradom a Spišskou Kapitulou zapísaný v UNESCO, Csákiovský kaštieľ v Hodkovciach, či národnú prírodnú rezerváciu Dreveník (najväčšie travertínové územie na Slovensku).

3 Významné turistické miesta

Levoča. Svojimi hradbami a urbanistickou štruktúrou si zachovala charakter stredovekého mesta. Je mestskou pamiatkovou rezerváciou a vďaka množstvu pamiatok a umeleckých skvostov patrí medzi najkrajšie historické mestá na Slovensku. Patrí do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Najvýznamnejšou a jedinečnou pamiatkou je Chrám svätého Jakuba, vrátane najvyššieho dreveného gotického oltára na svete (18,6 m). Okrem množstva historických pamiatok je zaujímavá aj ako pútnické miesto (Mariánska bazilika na blízkej Mariánskej hore)

Spišské Podhradie. Mesto leží v údolí medzi dvoma zo štyroch stredovekých centier Spiša - Spišským hradom a Spišskou Kapitulou, ktoré boli v r. 1993 spolu s kostolom Sv. Ducha v Žehre zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Každá z týchto unikátnych pamiatok je vyhľadávaným turistickým miestom európskeho významu.

V blízkosti sa nachádza aj jedinečná Národná prírodná rezervácia Dreveník najväčšie travertínové územie na Slovensku, nachádzala sa tu osada roľníckeho človeka z mladšej kamennej doby.

Spišská Nová Ves. Vstupné mesto do Slovenského Raja, osídľované už od čias Veľkej Moravy. Moderné, no stále zachovávajúce si šat starého mesta s pamiatkami, múzeami a vybudovanými službami pre návštevníkov. V blízkosti Spišskej Novej Vsi leží atraktívna Obec Markušovce. Vo veľmi peknom kaštieli sa nachádza expozícia dobového nábytku, v priľahlom francúzskom parku je letohrádok Dardanely s jedinečnou expozíciou historických klávesových hudobných nástrojov.

3.1 KLČOV

Obec Klčov leží na rozhraní Levočských vrchov a Hornádskej kotliny medzi Levočou a Spišským hradom. Poloha Klčova je daná severným okrajom Hornádskej kotliny, kde sa stretáva geologickotektonický lom staršieho Slovenského Rudohoria, bohatého na ložiská medi, ortute a iných kovov a mladšieho Karpatského pohoria. Priemerná nadmorská výška obce je 495 m, niektoré časti chotára dosahujú 700 m nad morom. Na severe je kataster obce ohraničený lesmi južného okraja Levočských vrchov.

Do katastrálneho územia Klčov patrí aj chránená maloplošná oblasť Hájik, vyhlásená roku 1988, pod identifikačným číslom 538, za prírodnú rezerváciu.

Klčov patrí k starobylým spišským obciam. Prvá písomná zmienka "villa Kulchuan" pochádza z listiny uhorského kráľa Bela IV. z 15. júna 1258.

V tom čase bol riadne vyvinutou obcou s vlastným chotárom. Ďalšie tvary názvu z neskoršieho obdobia (Kulcfiua - 1263, Kulchuan-1282, KisKotchwan -1360, Koichwa o 1598, Kolczovv-1773) aj prevzatý nemecký tvar Koitsch a maďarský Koleso, svedčia o tom, že ide pôvodne o slovanskú obec, ktorej názov pochádza od slova "klčovať". Z chotára Klčova sa ešte v 13. storočí oddelili chotáre Rožkoviec a Dolian. Obec patrila k stredne veľkým na Spiši. Napr. v roku 1787 tu stálo 36 domov a žilo v nich 238 obyvateľov. Prevažujúcim zamestnaním Klčovanov bolo roľníctvo. V čele obce stál richtár a 1 -2 prisažní. Riešili drobné priestupky obyvateľov a mali na starosti aj administratívne a daňové záležitosti obce. Zemepánom Klčova v 14. - 16. storočí bol kartuziánsky kláštor na Skale útočišťa. Po jeho zániku v 16. storočí sa Klčov stáva poddanskou dedinou Spišskej Kapituly. Ostal ňou až do zrušenia poddanstva v roku 1848.

Klčov bol do roku 1804 filiou Spišskej Kapituly, potom bol pripojený k fare Spišský Hrhov. V rokoch 1808 - 1809 bol v obci postavený murovaný kostol zasvätený Narodeniu Panny Márie. Na jeho mieste zrejme stál predtým starší kostolík, z ktorého sa zachovala časť neskorogotického krídlového oltára a časť renesančno-barokového interiéru. Po oboch stranách miestneho potoka Havadlenec je vybudovaná najstaršia časť obce Klčov s kostolom a bývalou obecnou školou.

Najstaršou murovanou stavbou je Vozáreň z roku 1723. Pod hlavnou cestou na dolnom konci boli vybudované novšie domy a hospodárske objekty, tzv. murovanice. V roku 1914 celá drevená časť Klčova nad cestou úplne zhorela. Po 1. svetovej vojne bola znovu vybudovaná. Po 2. svetovej vojne občania získali grófsku pôdu pre ďalšiu výstavbu nových rodinných domov na novej ulici, za stodolami starých domov a záhrad. V 2. svetovej vojne prišlo o život niekoľko občanov Klčova (napr. rodina židov Engelhardt). Počas frontu tu zahynuli dvaja neznámi Nemci, sú pochovaní na klčovskom cintoríne.

3.2 Archeologické nálezy:

Náhodné archeologické nálezy, potvrdené archeológmi Javorským a Valaskom, dokazujú prítomnosť človeka na území Klčova už hlboko v praveku. V Končanoch (priamo na dnešnom ihrisku), na Hájiku a priľahlých pozemkoch Klčova sa našli najstaršie kamenné nástroje, úlomky z rôznej úžitkovej keramiky, spevnené vypálením, okraje pece a hlinená mazanina

prútených domov. Našla sa tu aj slovanská keramická obetná nádoba, pravdepodobne z 10. storočia. Na území obce Klčov žili ľudia už pred 3 000 rokmi.

Nad Klčovom na juhozápadnom svahu chotára, na Hurke, sa našiel ženský keltský náramok, teraz uložený v archeologickom zariadení v Spišskej Novej Vsi. V 60-tych rokoch na pozemkoch Klčova - Lance, bola v hĺbke 300 m objavená veľmi koncentrovaná morská voda pod tlakom 12 atmosfér pri teplote 18° C. Podľa geologických predpokladov sa jazero nachádza od Sivej brady až po Gánovce.

3.3 Realizované projekty posledného obdobia v obci Klčov:

- Výstavba miestnej komunikácie v obci Klčov
- Modernizácia verejného osvetlenia LED technológiou v obci KLČOV (r.2015, NFP: 60 333,20EUR)
- Územný plán obce Klčov
- Zhodnocovanie biologicky rozložiteľného komunálneho odpadu v obci Klčov (NFP 83 008,25Eur). Cieľom projektu je zvýšiť mieru zhodnocovania biologicky rozložiteľného komunálneho odpadu v porovnaní so súčasnou situáciou prostredníctvom vybudovania obecného kompostoviska a obstarania technologického vybavenia.
- **Cesta ku krajšej obci** (4 milióny korún), fond SAPARD vybudoval takmer jeden a pol kilometra nových ciest s chodníkmi zo zámkovej dlažby.

Spolu s obcami Baldovce, Bugľovce, Nemešany, Jablonov a Domaňovce založili **Združenie obcí na ochranu baldovskej minerálnej vody - Sivá brada**. Cieľom združenia je ochrana životného prostredia a riešenie enviromentálnych problémov v jednotlivých obciach.

3.4 NEMEŠANY

V chotári obce Nemešany ležiacej na styku Levočských vrchov a Hornádskej kotliny existovalo slovanské hradisko už z obdobia Veľkej Moravy (9. storočia) a potom následne z 10.-12. storočia.

V listine z roku 1249 je doložená v dnešnom katastri Nemešian obec Zalužany (Salasan). Stál tu tiež panský dvorec a ranogotický kostol, ktoré však spolu s dedinou zanikli v prvej polovici 16. storočia. Patrili potomkom pôvodne slovanského rodu, ktorý založil Dedač a jeho synovia Vlk a Čakan. V priebehu 13. storočia sa časť obce dostala do majetku Spišskej Kapituly. Obec zanikla v 15. – 16. storočí. Okolo polovice 16. storočia vznikla nová obec – Nemešany, ktorá sa uvádza roku 1570 ako Nemessan, neskôr ako Nemessany. Patrila viacerým zemepánom (Réthi, Nemessányi), včítane Spišskej Kapituly. Roku 1598 tu stálo 11 domov. O necelých 200 rokov (1787) už 26 domov so 175 obyvateľmi a roku 1828 29 domov s 211 obyvateľmi. Jej obyvatelia boli roľníkmi. Správa obce pozostávajúca z richtára a 1-2 prisažných existovala už v 16. storočí.

Ich voľba bola viazaná na súhlas zemepána. Predstavení obce vydávali v jej mene aj dokumenty, ktoré až do druhej polovice 18. storočia podpisovali známymi tromi krížikmi – znakmi negramotnosti. Dodnes je to poľnohospodárska obec. Časť obyvateľstva pracovala v priemyselných podnikoch v Spišskej Novej Vsi, Levoči a inde.

Obec Nemešany leží v doline Klčovského potoka, na polceste medzi Levočou a Spišským Podhradím. Až dodnes si udržala svoj poľnohospodársky charakter. Obec leží na hlavnej ceste (E 18), z hlavnej cesty vedie odbočka, cesta 2. triedy, cez obec k minerálnym prameňom a podniku Minerálne vody Baldovce. Poloha obce zabezpečuje vhodné východisko na návštevu Národnej prírodnej rezervácie Sivá Brada alebo prírodnej pamiatky Jazierko na Pažici. V obci sa nachádza lokalita Koscilek, pôvodne stredoveké obývané územie Zalužany, kde sa robili intenzívne archeologické vykopávky. Nemešany ležia na styku Levočských vrchov s výška v strede obce je 482 m n. Podhradia a 9 km od Levoče.

Obec Nemešany leží v doline Klčovského potoka. Obcou preteká smerom od severu na juh po východnej strane obce potok Kapustnica, ktorý sa vlieva na juhu katastrálneho územia Nemešian do Klčovského potoka, tečúcim smerom od západu. Klčovský potok má dĺžku 18 km, je ľavostranným prítokom Hornádu a vlieva sa do Hornádu blízko mesta Spišské Vlasy. Kapustnica je výrazný ľavostranný prítok Klčovského potoka predstavuje podhorský prirodzene tečúci tok v ostro zarezanom, hlbokom koryte, ktoré v hornej časti a na niektorých prítokoch prechádza do strží. Plocha koryta je porastená prirodzenými spoločenstvami podrastu lužného a sutinového lesa, brehovú porasty najmä v dolnej časti toku po odstránení topoľových alejí rýchlo

regenerujú. Problematický je veľmi veľký výskyt nepôvodného agátu. Klčovský potok je nad obcou prirodzene tečúci podhorský tok s dobre vyvinutými, medzernatými brehovými

porastmi. Pod obcou predstavuje prevažne upravený, napriamený tok, okolo ktorého sa v pôvodnej nive obnovili a vyvinuli náhradné mokradné aluviálne spoločenstvá. Na južnom okraji katastra sa zachovala malá časť prirodzeného, resp. netechnicky upraveného koryta vlastného toku a jeho pravostranného prítoku.

Kostol Sv. Jána Nepomuckého

Medzi pamiatkami Slovenska je zaradený aj kostol sv. Jána Nepomuckého v Nemešanoch. Kostol

dal postaviť v obci roku 1746 spišský kanonik Ján Repassy. Zasvätený bol už vtedy sv. Jánovi Nepomuckému. Pôvodný barokový kostolík bol roku 1878 prestavaný v neoklasicistickom slohu, pričom patrón chrámu ostal nezmenený až do súčasnosti. Je to jedno loďový kostol s jednou vežou.

3.4.1 Pamiatky UNESCO

Blízko katastrálneho územia obce Nemešany, smerom na východ, sa nachádza baroková Kaplnka

Sv. Kríža na vápencovom kopci. Kaplnka patrí do katastra mesta Spišské Podhradie a je zapísaná spolu so Spišským hradom, Dreveníkom (dnes už chráneným územím), Spišskou Kapitulou a Kostolom Sv. Ducha v Žehre v roku 1993 do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Na Sivej Brade vyviera minerálny prameň, ktorý má liečivé účinky a v 16. storočí práve tam boli postavené kúpele. Vhodným východiskom na výstup ku Sivej Brade, je aj blízko nachádzajúca sa prírodná pamiatka Jazierko na Pažici.

3.4.2 Klimatické pomery.

Nemešany ležia na styku Levočských vrchov s Hornádskou kotlinou v doline Kapustnice. Obec sa nachádza v mierne chladnom okrsku chladnej oblasti na okraji mierne teplej oblasti a jej mierne teplom a mierne vlhkom dolinovom/kotlinovom okrsku so studenou zimou.

3.4.3 DHZ Nemešany.

V obci Nemešany funguje už dlhé roky Dobrovoľný hasičský zbor Nemešany, v ktorom sa zoskupujú obyvatelia obce a spoločne ako jednotlivé družstvá sa zúčastňujú na hasičských pretekoch okresu Levoča alebo v rámci celého prešovského kraja.

3.4.4 Urbárska spoločnosť, pozemkové spoločenstvo Nemešany

Obec v roku 2014 zriadila Pozemkové spoločenstvo v obci v právnej forme Spoločenstvá vlastníkov pozemkov, bytov a pod.

3.4.5 Technická infraštruktúra obce.

Zastavaným územím obce je vedená trasa cesty I/18 so smerom najbližších cieľových sídiel Levoča – Spišské Podhradie. Prieťah silne dopravne zaťaženej cesty v obci plní funkciu zbernej komunikácie funkčnej triedy B1 so šírkou vozovky 8,0m, čo zodpovedá v zmysle STN 73 6110 redukovanej základnej kategórii pre cesty I. triedy MZ 14/60, čo v extravilánových úsekoch zodpovedá kategórii C 11,5. Pozdĺž cesty I/18 je vybudovaný jednostranný peší chodník šírky 1,5 m, po pravej strane cesty v smere jazdy Nemešany-Prešov, od zastávky SAD po areál hospodárskeho dvora. V zastavanom území obce sa na cestu I/18 napája úrovňovou stykovou križovatkou cesta III. triedy č.018173 so smerom na obce Buglovce, Baldovce. Cesta sa v Spišskom Podhradí napája na cestu II/547 Sp.Podhradie– Košice. Cesta III/018173 je vybudovaná so šírkou vozovky 6,0m, čo zodpovedá redukovanej kategórii MZ 6/40(MZ 8/40), pre funkčnú triedu B2. V extraviláne je cesta III. triedy kategórie C 6,5. Pozdĺž cesty nie sú vybudované pešie chodníky.

3.5 SPIŠSKÝ HRHOV

Spišský Hrhov Obec Spišský Hrhov je historicky „spádovou“ (strediskovou) obcou územia. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1243 Spišský Hrhov bol a je z hľadiska niekdajších dopravných tepien a komunikácií veľmi výhodne geograficky situovaný. Ležal a leží na križovatke veľkých ciest, s čím sa spájala možnosť komunikácie s európskou kultúrou a prijímanie podnetov aj zo vzdialenejších oblastí. S tým súvisí aj rozmanitá a rozvinutá remeselnícka činnosť, ktorá sa na území obce vykonávala od nepamäti. Od čias Veľkej Moravy je pre oblasť Spiša typické pestovanie a spracovanie ľanu. Práve v tomto odvetví vynikali obyvatelia osád na území dnešného Spišského Hrhova. Na prelome storočí prichádzali do Hrhova poľnohospodárski odborníci zo Saska, ktorí so sebou priniesli aj moderné technológie v chove dobytka, záhradníctve, zeleninárstve ako i ostatných remeslách. V Hrhove sa v tomto období začal sústreďovať veľký počet remeselníkov a to nielen z tuzemska ale aj nemecka, poľska a ďalších krajín. Popri domácom obyvateľstve zameranom predovšetkým na

poľnohospodárske činnosti a s nimi spojené remeslá, vznikla jedinečná klíma pre rozvoj poľnohospodárstva, výstavby, remesiel, najmä však jedinečnej kultúry ako takej.

Obec z hľadiska územno – správneho patrí do Prešovského samosprávneho kraja, okresu Levoča. Nachádza sa v nadmorskej výške 481 m. n. m., východne od okresného mesta

3.5.1 Katastrálne územie z hľadiska geomorfologického

Katastrálne územie obce Spišský Hrhov zaraďujeme do sústavy Alpsko – himalájskej, podsústave Karpatskej, Provincie Západných Karpát, Subprovincie Vnútorých Západných Karpát. V oblasti Fatransko – Tatranskej, celok Hornádska kotlina, hranici podcelku Medvedie vrchy a Podhradská kotlina. Z geomorfologického hľadiska predstavuje oblasť Medvedích vrchov reliéf pedimentových podvrchovín a pahorkatín, východne od nich je reliéf kotlinových pahorkatín. Severný okra predstavuje reliéf vrchovinový. Potoky v severnej časti katastra tečú v hlbokých V dolinách bez nivy alebo so slabo vyvinutou nivou, na južnom okraji majú tvar úvalinovitých dolín a úvalín. Levočské vrchy od Hornádskej kotliny oddeľujú morfológicky výrazné stráne na tektonických poruchách. Z hľadiska morfológicko-morfometrických typov predstavuje reliéf centrálnej časti katastra Spišského Hrhova stredne členité vrchoviny, na juhovýchodnom okraji sú stredne členité a na západnom okraji silne členité pahorkatiny.

Povrchové vody sú odvodňované potokom Lodina a jeho prítokmi, územie patrí do povodia Hornádu. Najvyšší bod katastra – Medvedí vrch (667,8 m.n.n.).

3.5.2 Vodné toky

Povrchové vody sú odvodňované potokom Lodina a jeho prítokmi, územie patrí do povodia Hornádu. Ďalšími potokmi v katastri obce sú Durst a Odorica.

Z klimatického hľadiska leží územie v mierne chladnom okrsku chladnej oblasti na okraji mierne teplej oblasti a jej mierne teplom a mierne vlhkom dolinovom (kotlinovom okrsku so studenou zimou). Osou územia je potok Lodina, ktorý je v strednej časti regulovaný. Vplyvom výrubu nepôvodných topoľových alejí došlo v jeho dolnej časti k zmohutneniu brehových porastov vrb, jelší a čremchy. Z ľavej strany priberá Lodina potok Durst, bezmenný prítok od Rožkoviec a Doľansky potok mimo posudzovaného územia, z pravej strany viacero kratších prítokov, ktoré sú v dolnej časti upravované. Do katastra zasahuje aj horná časť potoka Odorica.

Bez vegetácie sú asfaltové, sčasti aj nespevnené poľné komunikácie, spevnené plochy v obci, časti dvorov pri rodinných domoch a pod. Prirodzené plochy bez vegetácie v území predstavujú prechodne erózne strže či nátrže na brehoch Lodiny.

Katastrálne územie obce je odvodňované potokom Lodina, do ktorého sa vlieva potok Drust a viac bezmenných potokov prameniacych priamo v prieskumnom území. Hydrogeologicky patria do povodia Hornádu.

3.5.3 Dopravná poloha.

Obec leží na ceste I. Triedy (**E50**). Dĺžka obecných komunikácií: 4,2km

Z hľadiska územnej ochrany prírody sa na území katastra nachádzajú nasledovné **chránené územia**.

- Prírodná pamiatka Podhorské (chránený prírodný výtvar)– prirodzená depresia na flyšovej lavici, trvalo zamokrená, s hodnotnými mokradňými spoločenstvami.
- Prírodná pamiatka Jazerec (chránený prírodný výtvar) – prirodzená pravidelná depresia na vrchole hladko modelovaného flyšového chrbta. Je trvalo zamokrená, s výskytom hodnotných lesných mokradňých spoločenstiev.

3.5.4 Hospodárstvo

Do roku 1989 bolo v regióne a teda aj v obci hlavným zdrojom práce a zárobku strojárstvo, potravinársky, textilný priemysel, lesné hospodárstvo, stavebníctvo a rozvinuté poľnohospodárstvo. V súčasnosti je priemyselná produkcia v okrese Levoča je veľmi nízka. S tržbami v priemysle sa okres Levoča zaraďuje na posledné miesta v Prešovskom kraji. Hospodársky potenciál dnešného okresu Levoča je charakterizovaný stagnáciou prakticky celej priemyselnej výroby. Poľnohospodárstvo v okrese Levoča má ťažké výrobné podmienky, pretože podstatná časť územia je situovaná v horských a podhorských oblastiach, s rozdielnymi nadmorskými výškami od 300 do 900 metrov.

V obci je pomerne silné zastúpenie najmä drobných živnostníkov a súkromne hospodáriacych roľníkov, ale aj menších firiem. Ich existencia na území obce značne vplýva na finančné možnosti obce, najmä z pohľadu miestnych daní a poplatkov. Všetky podnikateľské subjekty však pôsobia na komerčnej báze, žiadny z nich neposkytuje sociálne služby.

Obec prevádzkuje Základnú školu s materskou školou. Základná škola spĺňa spádovú funkciu pre štyri priľahlé obce. Počet žiakov Základnej školy aj Materskej školy každoročne vzrastá a priestory školy sú kapacitne vyčerpané, čo si vyžiadalo rekonštrukciu budovy.

3.5.5 Technická infraštruktúra

Z hľadiska technickej infraštruktúry a technickej vybavenosti môžeme obec označiť ako modernú a kvalitne zabezpečenú. V kontexte nielen regiónu, ale aj celej SR je úroveň technickej infraštruktúry nadštandardná.

Okrem kvalitných miestnych komunikácií, kvalitných inžinierskych sietí je veľmi dobre zabezpečovaná aj údržba článkov technickej infraštruktúry a sítě vlastnou obecnou firmou. Obec je kompletne odkanalizovaná, s vlastným vodným hospodárstvom pitnej vody, s vlastnou ČOV, plynofikovaná, s dostatočnými energetickými sieťami.

V r. 2011 sa ukončuje komplexná revitalizácia centra obce, vďaka čomu sa môže obec popýšiť nielen kvalitou a polyfunkčnosťou infraštruktúry, ale aj jej estetickým vzhľadom (osvetlenie, chodníky, trávniky, parkoviská a pod.)

3.5.6 Zásobovanie vodou z verejných zdrojov:

obecný vodovod: dĺžka– 5900 metrov, počet prípojok k obecnému vodovodu – 250, vodojemy - 2

Stav plynofikácie: 100%

Obecné budovy:

Obecný úrad – nachádza sa v centre obce, nová moderná budova

Kapacita sály kultúrneho domu - 200 osôb.

3.6 Kultúrno-historické pamiatky, atrakcie a kultúrne podujatia v obci Spišský Hrhov

3.6.1 Pamiatky

- **rímskokatolícky kostol sv. Šimona, Júdu** č. ÚZPF 814/01 sakrálna stavba
- **kaštieľ a kaplnkou sv. Anny s parkom**, č. ÚZPF 813/0 kaštieľ s parkom
- **most cestný kamenný**, č. ÚZPF 2362/0, využívaný most
- **hrob. P. Varačka**, č. ÚZPF 4484/0, pomník

3.6.2 *Zaujímavosti*

V katastrálnom území obce sú evidované archeologické lokality v lokalitách :

- **Hradisko a Pod Hradiskom** – sídlisko z doby bronzovej, púchovskej kultúry
- **Močiare** – sídlisko z neskorej doby kamennej, mladšej doby železnej- latenskej
- **Nad rybníčkom** – sídlisko z neskorej doby kamennej, z mladšej doby bronzovej a z 9.-12. stor.
- Neznáma poloha – **poklad** keltských strieborných mincí.
- **Pod sv. Dzurom** – sídlisko z neskorej doby rímskej, 9.-10., 13. stor. Bližšie neznáma poloha zaniknutej **stredovekej osady Cizerfalva** 14. stor.
- **Sedliacke lúky** – sídlisko z doby bronzovej a z 13.- 15. stor.
- **Povrazy** – sídlisko z doby bronzovej, rímskej, 13.-15. stor.
- **Niže dediny** – sídlisko z praveku, 13,-15.,16, 19. stor,
- **Sihot'** – sídlisko z praveku 13. - 15. stor
- **Kaštieľ** – sídlisko z mladšej doby kamennej, doby bronzovej a z 13. stor, novoveký objekt kaštieľa s existenciou zaniknutých starších murovaných objektov.

3.6.3 *Prírodné zaujímavosti*

chránené územia:

- prírodná pamiatka Podhorské, vyhlásená v roku 1990 (chránený prírodný výtvor)
- prírodná pamiatka Jazerec (chránený prírodný výtvor)
- park pri kaštieli

3.6.4 *Rímskokatolícky farský kostol sv. Šimona a Júdu*

Ranogitický kostol a jeho renesančná veža so vzácnymi a zaujímavými cimbúriami je dominantou obce. Pôvodne bol kostol dvojloďový, s troma stĺpmi podopierajúcimi klenby. 20. júla 1708, ho ťažko poškodil požiar, ktorý zničil aj pôvodnú vežu. Renováciou sa stal chrám jednoloďový, dlhý 24m, z čoho polovicu zaberá 8 m široké sanktuárium, s trojbokou apsidou a dvojpoľnou krížovou klenbou. Presbytérium i sakristia sú zaklenuté krížovou rebrovou klenbou, rebrá tiahnu na konzoly, pričom niektoré z nich sú figurálne. Loď je zaklenutá sieťovou klenbou. Zariadenie kostola je prevažne barokové.

3.6.5 *Neobarokový kaštieľ*

Pozemok, na ktorom je pamiatka postavená, patril pôvodne rodine Görgeyovcov. Bol to jeden z najvýznamnejších spišských kolonizátorských rodov, ktorý sa v obci usídlil už v r. 1278. Rodina Görgeyovcov tu mala svoj rodinný kaštieľ a hospodárske budovy. V roku 1885 kaštieľ celý majetok kúpil gróf Vidor Csáky s manželkou Annou Normann-Ehrenfelsovou a v rokoch 1893-1895 postavil nový kaštieľ, ktorý je jedinečnou okrasou obce a regiónu. Kaštieľ je trojpodlažná 12-osová budova v novobarokovom slohu s klasickými prvkami. Honosná východná fasáda smeruje do priestranného parku. Elegantné barokové schodište s kamennou balustráciou vedie k hlavnému vchodu. Podstatnú časť južnej fasády tvoril pôvodne otvorený balkón delený štyrmi stĺpmi, s umelecky kovaným zábradlím. Medzi nimi je umelecky kované zábradlie. (Medzery medzi stĺpmi sú dnes zamurované). Túto Fasádu v rohu ukončuje baroková veža. Vedľa nej je baroková brána, ktorou sa vchádza do zadného traktu, ktorý bol predtým dvorom s okrasným vtáctvom. Severná fasáda je opatrená len skromnou barokovo klasicizujúcou štukovou výzdobou. Súčasťou kaštieľa je aj kaplnka sv. Anny, postavená v jeho severozápadnej časti v rovnakom novobarokovom štýle. Strecha má tvar polgule. Veža má hodiny na štyri strany, ktoré vyrobila viedenská firma a zvon z roku 1895. Hodiny i dnes sú stále funkčné a bijú veľmi presne. Interiér kaplnky tvorí oltár z bieleho mramoru s obrazom sv. Anny z roku 1889. Od roku 1945 je kaštieľ majetkom štátu, bol do neho umiestnený detský domov, ktorý sa neskoršie premenil na detský výchovný ústav. Dnes je v areáli reedukačné centrum pre mládež.

3.6.6 *Park*

Patrí medzi 5 najväčších a najzachovalejších parkov Východného Slovenska, s rozlohou bežmála 17 ha. Korešponduje s architektúrou kaštieľa, ktorý je jeho dominantou. Z kaštieľa sa monumentálnym schodišťom schádzalo do parku k fontáne udržiavaným chodníkom a k terasám na južnej a severnej strane kaštieľa. Park je od dediny a štátnej cesty ohradený vysokým múrom. Podstatou parkovej časti bol kvalitný trávnik, ktorý sa často obnovoval a v letnom období dopĺňal exotickými rastlinami, voliéra pre okrasné vtáctvo, hydinu a iné zvieratá . Kompozičné centrum voľnokrajinárskej časti parku bolo v okolí rybníka napájaného z potoka Lodzina. Prostredie okolo rybníka dotvárali pekné cestičky a dve drevené besiedky. Rybník spolu s pretekajúcim potokom tvoril zaujímavú vodnú sústavu, kde sa dalo člnkovať, či kúpať. Súčasťou parku je aj skleník, vo východnej časti, ktorý slúžil na odkladanie exotických rastlín

cez zimné obdobie. Od roku 1945 ostal park pre každého voľne otvorený, bez dozoru a systematickej komplexnej údržby.

3.6.7 Kamenný most

Kamenný most je z prvej polovice 19. stor., napriek tomu že sa v tomto období a takýchto miestach stavali predovšetkým drevené mosty, stavitelia sa rozhodol pre kamenný most. Jedná sa o klasický oblúkový most o štyroch poliach, ktorý preklenuje potok Lodzina. Konštrukcia klenieb je z pieskovcových platní. Každá klenba je murovaná do debnenia a zakrivenie do oblúka zabezpečuje pomerne hrubá vrstva malty. Piliere mosta sú vymurované z lomového pieskovca, podporného v čelách trojuholníkovými operákmi. Most z vonkajšej strany nebol ani omietnutý, ani vyškárovaný. Rozpätie klenieb sa pod niektorými oblúkmi pohybuje od 5,49 do 5,79 m a piliere sú hrubé 2m. Celková dĺžka mosta je 39,93 m.

3.6.8 Športové zariadenia, rekreácia a relax

Kúpalisko s vodnou plochou 1714 m² a hĺbkou 1,5 m bolo otvorené v lete 2011. Kapacita areálu – 170 návštevníkov. Wellness v Penzióne Gróf zas ponúka fínsku saunu, parnú saunu a moderný masážny bazén. Viacúčelové ihrisko s umelým povrchom v areáli základnej školy či športový areál v lokalite Pisárovská ponúkajú okrem futbalového využitia aj priestory na tréningy a súťaže hasičov, kynológov a iných klubov a záujmových skupín. V katastri obce na nachádza aj motokrosový areál, telocvičňa, detské ihriská, v areáli reedukačného centra tenisové kurty a volejbalové ihrisko, v centre obce posilňovňa. Okolie obce láka na poznávanie formou nenáročnej pešej i cyklistickej turistiky, v zimnom období sú terény v okolí ako stvorené na bežecké lyžovanie.

Pod Medvedím vrchom leží osada **Odorica**, kde dnes nájdeme rodinnú ekofarmu, nazývanú tiež bylinkové kráľovstvo, kde sa pestuje viac než 30 druhov liečivých rastlín. Okolie osady ponúka nádherné výhľady na Levoču, Vysoké Tatry či Levočské vrchy

Čo sa týka obce samotnej, štandardné, moderné a príjemné ubytovanie v obci ponúkajú:

- Moderná turistická ubytovňa v centre obce (Ulica SNP) s kapacitou 8 lôžok
- Penzión Gróf s kapacitou ubytovania 16 osôb. Popri ubytovaní penzión ponúka kvalitné stravovanie vo svojej reštaurácii, ako aj priestory na oslavy, posedenia a konferencie.

3.7 Zoznam projektov realizovaných obcou Spišský Hrhov v rokoch 2003 – 2015

- Model vzájomnej prepojenosti akčných skupín nezamestnaných na Spiši“ /PHARE/ , 2003, € 30.827,00
- Model rozvoja a aktivácie ľudských zdrojov prostredníctvom systému aktívnej činnosti“ 2005, Celkové výdavky projektu: Sk 793.300, FSR Sk 738.300,00, VZ Sk 55.000,00
- Komunitná sociálna práca v Sp. Hrhove a Roškovciach 2005 – 2008, Sk 1.287.300,00
- Šanca odsúdeným - EQUAL, 2005 – 2007, Sk 3.364.670
- FEMA centrum , 2006 – 2008, Sk 7.150.060,00
- Rómsky inkubátor, 2006, Sk 466.593,00
- Slnčné detské ihrisko 2007, Sk 45.000,00 + VZ Sk 14.715,00
- „Máme drevo – bude práca, bude teplo“ , 2007, Sk 650.000,00, VZ Sk 140.000,00, CN= Sk 790.000,00
- „Viacúčelové ihrisko“ , 2007, Sk 1.000.000,00
- Projektová dokumentácia na obnovu pôvodného rybníka v obci , 2008, Sk 185.000,00
- Rekonštrukcia šatní, 2008, CN = Sk 837.530,10, z toho VZ = Sk 337.530,10
- Terénna a komunitná sociálna práca v Sp. Hrhove a Roškovciach, 2008 – 2010, € 48.061,48
- „Revitalizácia centrálnej zóny obce Spišský Hrhov“ , 2010 – 2011, Celkové oprávnené výdavky: € 561.837,27, NFP = € 533.745,41 /95%/, VZ=5%
- Zvýšenie zamestnanosti obyvateľov obce Spišský Hrhov rozvojom a posilnením kapacít obecnej firmy , 2010 – 2012, ové oprávnené výdavky: € 265.823,44, NFP = € 252.532,27
- Špacírky živým Spišom, 2011 – 2012, € 43.981,80
- „Rozvoj sociálnych služieb v Spišskom Hrhove a Roškovciach“ , 2011 – 2013, Celkové oprávnené výdavky: € 88.634,48, NFP = € 84.202,76 /
- Národný projekt/Terénna sociálna práca v obciach 2012 – 2015, 07/2012 – 12/2015
- Inovatívny model obecného sociálneho podnikania - Krok smerom k integrácii ohrozených skupín v obci Červen Brjag" , 2013 – 2015, € 22.912,13
- Komunitné centrum v obci Spišský Hrhov, 2013 – 2015, Celkové oprávnené výdavky: € 202.363,79, NFP = € 192.245,60 /95%/, VZ=5%

- Posilnenie a rozvoj personálneho potenciálu obecnej firmy v obci Spišský Hrhov s cieľom zlepšenia zamestnanosti a zamestnatelnosti príslušníkov MRK“, 2014 – 2015, Celkové oprávnené výdavky: € 267.907,04, NFP = € 254.511,68 /95%/, VZ=5%
- Triedený zber odpadov Spišský Hrhov a okolie" , 2014 – 2015, € 70.184,-
- "Pracovné príležitosti pre znevýhodnené skupiny obyvateľov obce Spišský Hrhov" , Celkové oprávnené výdavky: € 66. 269,64, NFP = € 62.956,16 /95 %/, VZ = 5% , 2014 – 2015
- Národný projekt Komunitné centrá" , 2015, € 23.212,08
- Nová budova Základnej školy - zateplenie a Budova telocvične - zateplenie" , Celkové oprávnené výdavky: € 168.578,08, NFP = € 160.149,18 /95%/, VZ = 5% , 2015
- Burza partnerov rozvoja lokálnej zamestnanosti", Celkové oprávnené výdavky: € 84.950,27 Projekt. grant: € 72.207,27/ 85% VZ: € 12.743,00/ 15% , 2015 – 2017

3.8 Doľany

Doľany existovali už v 13. storočí. Najstarší písomný záznam o obci pochádza z listiny datovanej 2. 6. 1297, keď sa vyskytuje pod názvom "Clara Vallis" (Jasná, pekná dolina). Ako svoje dedičstvo ju vtedy daroval komes Hennyngus z Klčova Ladovi zo Spišského Hrhova, aby ju za istý poplatok a služby osídlil, vyklčoval pôdu a priviedol do podoby obce spravujúcej sa podľa saského práva. V neskoršom období sa vyskytuje pod názvami : Dolina (1349), Dolyna (1355), Dolyan (1598), Dolan (1773), Dolany (1808). Ukazuje sa, že obec sa do saského spoločenstva neskôr nedostala, ale od stredoveku do polovice 19. storočia figuruje ako vlastníctvo kopijnického šľachtického rodu

Tökeovcov z Čepanoviec. Bola osídlená slovanským obyvateľstvom, čoho dôkazom je aj jej pomenovanie. Ešte roku 1620 patrili Doľany spolu so susednými Končanami k Stolici X spišských kopijníkov. Najneskôr od 2. polovice 18. storočia sú začlenené do Spišskej stolice ako spoločná obec Končany – Doľany patriaca spomínanému rodu. Obce boli zlúčené iba do roku 1900, kým Končany nepripojili ku Klčovu. Potom v roku 1924 boli k Doľanom pripojené Rožkovce.

O Rožkovciach vieme, že ich založili na časti hrhovského chotára istý Huruzk medzi rokmi 1280-1296. Ako obec (villa Horuzk) sa objavujú v listinách od roku 1296. Neskôr sa vyskytujú pod názvami Rozk (1311), Hurskfalua (1311), Ruzkfalua (1360), Hruskfolua, Hurskfalua (1364), Roskfalua (1424), Roskocz (1773), Rosskowce (1808).

V priebehu stredoveku sa obec dostala do vlastníctva Spišskej kapituly. Obe patrili na Spiši k malým roľníckym obciam. Napr. roku 1787 v Doľanoch žilo v 11 domoch 94 obyvateľov a v roku 1828 v 14 domoch 106 obyvateľov. V Rožkovciach v tých istých rokoch evidovali 8 domov s 50 obyvateľmi, resp. 12 domov a 91 obyvateľov. V súčasnosti tvoria prakticky celú časť Rožkovciac obyvateľia rómskeho etnika. Obecnú správu v minulosti v oboch obciach vykonávali richtári a 1-2 prisažný (burgare), od roku 1924 mali spoločnú správu ako jedna obec.

Do 19. storočia v oboch dedinách neexistovali kostoly. Obce patrili ako filie do blízkeho Spišského Hrhova. V Doľanoch postavili kaplnku medzi rokmi 1832-1848, ktorú zasvätili sv. Michalovi Archanjelovi. Ide o neskorobarokovú obdĺžnu stavbu s polkruhovým uzáverom, s rovným stropom, s nadstavanou drevenou zvoničkou, zakončenou šindľovou baňou a s predstavanou predsieňou. Na priečelí má murovaný štít a hladké fasády. Na cintoríne sa nachádza neskorobaroková murovaná stavbička (Božie muky) z konca 18. storočia. Má okrúhly pôdorys, so stanovou strieškou. V Rožkovciach bola postavená kaplnka k úcte Nanebovzatia Panny Márie medzi rokmi 1868-1878. Stavba má obdĺžnikový pôdorys s polkruhovým uzáverom a rovným stropom. Na priečelí má murovaný štít, hladkú fasádu, nadstavanú zvoničku, zakončenú baňou. Všetky tri objekty patria medzi pamätihodnosti obce.

V katastri obce Doľany v ústrednom zozname pamiatkového fondu v registri nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok (ÚZPF) nie sú evidované žiadne národné kultúrne pamiatky. V katastrálnom území je evidovaná hustá sieť polykultúrnych archeologických lokalít: - Bunča – nálezy z neolitu (mladšej doby kamennej) a pravdepodobne doby laténskej (mladšej doby železnej). Pod Brusníkom – nálezy z neskorej doby kamennej, doby bronzovej, doby rímskej a stredoveké z 9.-13. storočia.

- Kaplnka Nanebovzatia Panny Márie na cintoríne v Rožkovciach – stredovek, včasný novovek
- Kostol sv. Michala archanjela – neskorý stredovek, novovek.
- Končany – stredoveká zaniknutá dedina.
- Hájik – nedatované hradisko.
- Neznáma poloha – nálezy z veľkomoravského hradiska.

3.8.1 Prírodné zdroje

Všetky lesné porasty v riešenom území sú zaradené do kategórie hospodárskych lesov. Kategória ochranných lesov sa v riešenom území nenachádza. Do katastra zasahuje ochranné pásmo prírodnej rezervácie Hájik. Vzhľadom na pôvodnosť jestvujúcich lesov sú vytipované časti lesov ako biotopy európskeho významu. Sú zastúpené skupinami lesných typov – Živné bukové dúbavy / Fageto - quercetum /.

Obec leží na severnom okraji Hornádskej kotliny a na južných svahoch Levočských vrchov v úzkej doline Dolianskeho potoka, 10 km východne od Levoče. Obec tvoria dve časti – Dol'any nachádzajúce sa v južnej časti a obecná časť Roškovce v centrálnej časti katastra, ktoré boli k Dol'anom pričlenené v roku 1924. Dovtedy mala každá z nich samostatný vývoj. Prevažná časť katastra je odlesnená, s nadmorskou výškou 560 m.n.m. stred obce, 620 m.n.m. Roškovce, 450 – 841 m.n.m. v chotári.

Do územia obce zasahuje ochranné pásmo prírodnej rezervácie Hájik, ktoré tvorí 100 m po obvode prírodnej rezervácie s 3. stupňom územnej ochrany podľa zákona OPaK. Katastrálne územie Dol'any patrí z hľadiska geologického členenia do oblasti vnútrokarpatského paleogenu, podoblasti spišsko-šarišského paleogéna a jednotky Levočské vrchy.

Povrchové vody sú odvodňované potokom Dolianka, západná časť katastra je odvodňovaná bezmenným potokom ktorý je zaústený mimo riešeného územia do potoka Lodina. Územie patrí do povodia Hornádu. Uvedený tok je možné zaradiť do oblasti vrchovinovo – nížinnej, typu dažďovo – snehovom. Vysoká vodnatosť je vo februári až v apríli, najnižší prietok je v septembri. Výrazné podružné zvýšenie vodnosti môže nastať koncom jesene a začiatkom zimy.

Územie katastra leží z klimatického hľadiska do chladnej klimatickej oblasti, s júlovým priemerom teploty nižším ako 16°C. Klimatický okrsok možno charakterizovať ako mierne chladný, veľmi vlhký. Oslnenie terénu možno klasifikovať ako dobré, vzhľadom.

Kompaktnejšie lesné porasty sa rozprestierajú na strmých plochách v severnej časti riešeného katastra. Predstavujú mozaikovú štruktúru s pasienkami v nižšie položených častiach. Sú to prevažne hospodárske lesy, ktorých prvoradou funkciou je produkcia drevnej hmoty.

V lesných porastoch majú dominantné zastúpenie ihličnaté dreviny, najmä smrek a borovica lesná, príp. jedľa s ojedinelým výskytom listnatých drevín ako javora mliečneho, hraba obyčajného a lípy s málo zastúpeným krovitým porastom. Na základe typologického prieskumu

boli uvedené lesné porasty zaradené do skupín lesných typov jedľové bučiny (*Abieto-Quercetum*). Vzhľadom k tomu, že uvedené lesné porasty nezodpovedajú navrhovanému zastúpeniu drevín pre uvedenú skupinu lesných typov, teda nie sú pôvodného rázu, aj tak predstavujú významnú zložku, ktorá vytvára ekologickú stabilitu územia. V budúcnosti bude nutné uvažovať s postupnou zmenou ich druhového zloženia, s vyšším podielom listnatých drevín.

Rozšírenie nelesnej drevinovej vegetácie (NVD) je kvôli extenzívnemu obhospodarovaniu krajiny na značnej ploche obmedzené a často má len prechodný, dočasný výskyt. Jedná sa o plochy intenzívne využívané, predovšetkým v juhozápadnej časti územia, kde sa zeleň vyskytuje iba v podobe brehových porastov okolo Dolianskeho potoka. Výskyt nelesnej drevinovej vegetácie sa nachádza na strmších plochách, prípadne medziach v západnej časti územia. Bohato sú zastúpené brehové porasty popri toku Dolianskeho potoka až k hornej časti, kde potok prechádza cez lesné porasty, v ktorých sa už brehové porasty nenachádzajú. Značné zastúpenie NVD je možné pozorovať v severnej časti riešeného územia na extenzívne obhospodarovaných pasienkoch, kde je značne rozšírená zeleň na jestvujúcich medziach, ktorá sa postupne rozširuje aj na ostatné plochy. Z vysokokmenných drevín sa v NVD vyskytuje borovica, borievka, breza, menej smrek, topol osikový a vŕba. Z krovitých drevín sa uplatňuje najmä trnka, ruža šípová, hloh jednosemenný, svíb krvavý, baza čierna, menej kalina, čerešňa vtáčia, sliezka, jarabina vtáčia či krušina jelšová. Brehové porasty sú zväčša tvorené vŕbou krehkou, purpurovou a čremchou.

Trvalé trávne porasty sa nachádzajú na pôdach s nižšou úrodnosťou, kde je pôvodný horizont plytký, prípadne zamokrený. Súvislejšie plochy pasienkov sa nachádzajú navyššie položených miestach pod parcelami ornej pôdy a dopravne ťažšie dostupných miest. Vzhľadom na ich extenzívne obhospodarovanie sú porastené drevinovou vegetáciou najmä okolo lesných porastov a na strmších svahoch.

Na menších, rovinatých plochách v nive Dolianskeho potoka sa nachádzajú svieže produkčné, jedno až dvojkosné lúky na vlhkých stanovištiach. Sú to poloprírodné, travinno - bylinné porasty pravidelne obhospodarované environmentálne prijateľným spôsobom bez zmeny výraznejšieho druhového zloženia čo vedie k udržaniu ich vysokej biodiverzity.

Trvalé trávne porasty sú prevažne polointenzívne, viac-menej prirodzené, doterajšími intenzifikačnými zásahmi však pomerne chudobné a monotónne. Výnimku tvoria niektoré plochy strmých strání alebo zamokrených plôch v alúviách, kde je veľmi hodnotná xerothermná,

alebo močiarna vegetácia, podľa stupňa pôvodnosti. Väčšinu však tvoria prírodné, travinno-bylinné porasty, na pôvodných nelesných stanovištiach, alebo na stanovištiach, v ktorých je zásah človeka len veľmi malý a neovplyvňuje prírodné podmienky, ani druhové zloženie porastov. Z uvedeného dôvodu sú poloprírodné travinno-bylinné porasty, pravidelne po stáročia obhospodarované enviromentálne prijateľným spôsobom, bez výraznejších zásahov do prírodných podmienok a druhového zloženia, čo viedlo k udržaniu ich vysokej biodiverzity.

Orná pôda má v katastrálnom území významné zastúpenie. Je reprezentovaná rozsiahlymi parcelami ornej pôdy, bez drevinnej sprievodnej zelene. Jedná sa o parcely nachádzajúce sa v juhozápadnej časti katastra ako aj na úpäti na mierne strmých svahoch.

Ostatná sprievodná zeleň pozostáva z bylinnej zložky. Uvedená vegetácia je na ornej pôde jednoznačne zmenená vplyvom intenzívnej poľnohospodárskej veľkovýroby. Jedná sa hlavne o aplikáciu priemyselných hnojív a herbicídov, ktoré čiastočne ochudobnili plevelnú vegetáciu, ale aj sprievodnú zeleň najmä v krovitej forme. Mozaikové štruktúry sa v rámci katastra vyskytujú len v strednej časti územia ako aj v severnej časti kde hranice lesných porastov zasahujú do lúčnych porastov čím sčasti vytvárajú mozaikovité štruktúry, ktoré sú krajinársky pomerne hodnotné. Obdobne sa mozaikovité štruktúry vyvinuli v severozápadnom cípe skúmaného územia, kde lesné porasty vytvárajú štruktúry s extenzívnymi pasienkami, s bohatou nelesnou vegetáciou. Vodné toky a plochy. Osou územia je Dolianský potok s bohatými brehovými porastami vrb, jelší a čremchy. Z pravej strany priberá bezmenný krátky prítok nachádzajúci sa pod hospodárskym dvorom. Prilahlé územie osady Roškovec je odvodňované bezmenným prítokom, ktorý sa napája na potok Lodina v katastrálnom území Spišského Hrhova. V hornej časti Dolianskeho potoka sa nachádza z časti vypustená vodná nádrž o rozlohe cca 50 m².

Plochy bez vegetácie. Sú to plochy bez akéhokoľvek vegetačného krytu ako miestne komunikácie, zastavané plochy a nádvorcia pri rodinných domoch ako aj priestory výrobných prevádzok P.D. Uvedené plochy vzhľadom na nevhodnosť pre rozvoj bioty majú z hľadiska ekologickej stability územia výrazne negatívny význam. Uvedené plochy sa vyskytujú v intraviláne riešenej obce, ktoré sú oplotené a tým čiastočne vytvárajú plošné bariéry. Prirodzené plochy bez vegetácie sa nevyskytujú. Vegetácia v intraviláne má tradičný charakter. Zeleň predzáhradok má taktiež v intraviláne obce značný význam, nakoľko výrazne prispieva k estetizácii obce. Pozostáva prevažne z introdukovaných drevín s čiastočným zastúpením ihličnatých drevín. Zeleň záhrad taktiež prispieva k zlepšeniu ekologickej stability, pozostáva

z produkčných viacetážových kultúr ovocných stromov, ktoré sa striedajú so zeleninárskymi plochami. V časti Roškovce sú záhrady neobhospodarované, prípadne poškodené. Líniová zeleň, izolačná zeleň okolo hospodárskeho dvora ako aj parkovo upravená zeleň s voľným prístupom sa v riešenom území nenachádzajú. Zeleň s obmedzeným prístupom tj. zeleň cintorína je v zriadená iba okolo jeho oplotenia. Ako prírodnú dominantu je možné vytypovať lípy okolo kostola v Roškovciach.

Pôvodná urbanistická kompozícia obce sa tvorila okolo Dolianskeho potoka, pričom obec, podobne ako aj jej časť - Roškovce nie je veľmi urbanisticky kompaktná. Dominantne pôsobiacim objektom v obci je excentricky umiestnený rímsko – katolícky kostol. Lokalizácia objektov len čiastočne vytvára sústredené centrum, ktoré je v súčasnosti tvorené najstaršou zástavbou /prevažne hospodárskych objektov/, ktorá je však vo veľmi zlom technickom stave.

V centrálnej časti obce sa z občianskej vybavenosti nachádza obecný úrad s kultúrnym domom, potraviny s pohostinstvom a jedna trieda materskej školy. Druhá trieda materskej školy sa nachádza v južnej časti Roškoviec ktorých sú sústredené rôzne dobové hospodárske objekty a veľmi nevhodne riešené prístavby. Prestavby, prístavby alebo celková asanácia bývalých starých domov značne narúšajú pôvodnú typológiu zástavby. Prakticky všetky objekty v tejto časti sú vo veľmi zlom technickom stave, čo súvisí najmä s tým, že ju obýva rómske obyvateľstvo.

Dominantné postavenie v širšom centre obce má rímsko-katolícky kostol. V časti Roškovce sa nachádza rímsko – katolícka kaplnka. V zastavanom území obce zeleň tvorí významný podiel hlavne v súkromných záhradách. Verejná zeleň je zastúpená hlavne ako sprievodná zeleň vodných tokov. Lesy sú v dotykovej vzdialenosti od obce. Aj zeleň vo voľnej krajine je bohato zastúpená a vytvára prevažne vyváženú krajinnú štruktúru Časť katastrálneho územia obce Doľany sa nachádza v ochrannom pásme II. stupňa prírodných zdrojov minerálnych stolových vôd v Baldovciach.

3.8.2 Poľnohospodárska výroba.

Obec Doľany leží na južných svahoch Levočských vrchov v úzkej doline Dolianskeho potoka. Spôsob užívania poľnohospodárskej pôdy je primeraný prírodným podmienkam tejto časti. Patrí do typu obhospodarovania obilnín, zemiakov a krmovín pre živočíšnu výrobu.

Poľnohospodársku pôdu v kat. území Doľany obhospodaruje Tatra Agrolev Levoča s.r.o., a to na výmere 228 ha poľnohospodárskej pôdy, čo tvorí 66,13 % katastrálnej výmery obce, z toho 37 ha ornej pôdy, 184 ha trávnych porastov a 7 ha záhrad. Rastlinná výroba je zameraná na produkciu obilovín, významnou plodinou sú aj viacročné krmoviny. Lúky a pasienky (TTP) sú využívané na pasenie a kosbu. Hospodársky dvor v obci nie je momentálne využívaný, jeho západná časť však donedávna slúžila na chov hovädzieho dobytku.

3.8.3 Rekreačné a športové územia.

Vidiecky spôsob života domáceho obyvateľstva nevytvára výrazný tlak na rekreačné plochy. V súčasnosti možno hovoriť iba o krátkodobej rekreácii domáceho obyvateľstva formou návštevy okolitých lesov. Súvislé plochy lesných porastov sú od obce málo vzdialené, preto sú tiež zdrojom domácej rekreácie. Kataster obce však ponúka vhodné turistické trasy spájajúce susedné obce.

3.8.4 Poľnohospodárska výroba

Poľnohospodársku pôdu v kat. území Doľany obhospodaruje Tatra Agrolev Levoča s.r.o., a to na výmere 228 ha poľnohospodárskej pôdy, čo tvorí 66,13 % katastrálnej výmery obce, z toho 37 ha ornej pôdy, 184 ha trávnych porastov a 7 ha záhrad. Rastlinná výroba je zameraná na produkciu obilovín, významnou plodinou sú aj viacročné krmoviny. Lúky a pasienky (TTP) sú využívané na pasenie a kosbu. Hospodársky dvor v obci nie je momentálne využívaný. V návrhovom období je vhodné sem umiestniť prevádzky, ktoré z hygienických dôvodov nemôžu byť situované vnútri obytnej zóny. Ide o západnú časť hospodárskeho dvora.

Pre katastrálne územie obce Doľany platí 1. a 3. stupeň územnej ochrany podľa zákona OPaK a nachádzajú sa tu územia, na ktoré sa vzťahuje záujem ochrany prírody a krajiny (ochranné pásmo PR Hájik, biotopy európskeho a národného významu, miestne biokoridory, miestne biocentrum, interakčné prvky). Ochranné pásmo prírodnej rezervácie Hájik, je tvorené 100 m po obvode prírodnej rezervácie s 3. stupňom územnej ochrany podľa zákona OPaK.

Riešeným územím prechádza cesta č. III/018170, ktorá je priamo napojená na štátnu cestu č. I/18 Levoča – Sp. Podhradie. Na cestu č. III/018170 dopravne nadväzuje cestná komunikácia č. III/018171 spájajúca osadu Roškovec.

3.8.5 Zásobovanie pitnou vodou

Doľany v súčasnosti majú vodovodnou sieťou pokrytú celú obec, z toho vyplýva, že takmer všetky nehnuteľnosti sú napojené na verejnú vodovodnú sieť.

3.8.6 Odkanalizovanie a čistenie odpadových vôd.

Obec Doľany nemá vybudovanú kanalizačnú sieť, ale s jej realizáciou sa uvažuje. Účelom stavby je odvieť splaškové vody z jednotlivých nehnuteľností do ČOV.

3.9 Domaňovce

Domaňovce možno zaradiť k najstarším obciam na Spiši. Stopy siahajú až do polovice 2.tisícročia pred Kristom. Archeo logickým výskumom sa totiž zistilo rozsiahle sídlisko ľudí z doby bronzovej, z mladšej doby rímskej, z doby veľkomoravskej, našli sa stopy aj po osídlení Slovanov. Nálezy svedčia o tom, že domaňovský chotár bol oddávna vyhľadávaný ľuďmi rôznych kultúr a najneskôr od 9.storočia neprerušene bol obývaný Slovanmi. Pravdepodobne až od konca 12.storočia približne do polovice 13.storočia sa život postupne skoncentroval do väčšej osady, na mieste ktorej stoja aj dnešné Domaňovce. Stalo sa tak však až v čase, keď Spiš bol začlenený do uhorského štátu, ktorému vládla maďarská dynastia Arpádovcov. Osada bola poddanská a mala charakter roľnícky.

V prvej polovici 13. storočia ich zemepánom bol ešte sám kráľ. Okolo polovice 13. storočia obec od neho získali členovia známeho rodu Berzevici. Bolo to približne v čase, keď sa Domaňovce prvýkrát vynárajú v písomných dokumentoch –pergamenových listinách. Najstaršia zmienka sa vyskytuje v listine uhorského kráľa Bela IV. z 15.júna 1258. Uvádza sa v nej, že kráľ daroval bratom Geubulinovi a Termanovi 4 poplužia zo zeme zvanej Nadosth (Trst'any), ktoré kedysi dal do vlastníctva slovanským hosťom. Pri vytýčení chotára tejto zeme, na ktorej vznikli neskôr Bugľovce, sa spomínajú aj Domaňovce ako obec (villa Daman). Z listiny je zrejmé, že chotár domaňovský už bol v tom čase vytýčený, keďže sa pri metácii uvádzajú dva hraničné kamene oddeľujúce chotár Domaňoviec a Trst'an. Ďalšia významná listina pre obec pochádza z 10.októbra 1278. Na jej základe kráľ Ladislav IV. Kumánsky dáva Vlkovú a Pokaj komesovi Polanovi a jeho bratovi z rodu Berzevici. Avšak Domaňovce (Daman), ktorú predtým daroval 7

Polanovi, vracia do užívania Spišského hradu. Domaňovce sa teda opäť stávajú poddanskou obcou kráľa. Dokedy boli kráľovským majetkom nevedno. Iba v roku 1400 sa ako zemepán z Domaňoviec uvádza istý Polian, syn Jána.

Domaňovce boli stredne veľkou dedinou. Zachované daňové súpisy z rokov 1538-1539 uvádzajú v Domaňovciach počty sedliackych, želiarskych i opustených domov. Ich počet spolu sa pohyboval v jednotlivých rokoch okolo 15 domov. Najmenej domov (7) súpisy vykazujú v roku 1565, čo bolo spôsobené požiarom v obci. Najvyšší počet (22) je uvedený pri rokoch 1553 a 1593. V rokoch 1564-1566 sa uvádza obecný mlyn, opustený. Koncom 16.storočia už patrili zemepánovi. Noví zemepáni Spišského hradu Čákiovci vo svojom urbári spísanom v roku 1638 zaradili medzi 11 spišských miest.

Nárast obyvateľstva je zreteľný zo súpisov z rokov 1781 – 380, 1787 – 465, 1828 – 577, 1832 – 514 (vplyv cholerovej epidémie v roku 1831) a prakticky až do rokov 19.storočia mal stúpajúcu tendenciu. Prispeli k tomu okrem vyšších poľnohospodárskych výnosov aj zvýšená zdravotnícka pozornosť zo strany štátu. Dohľad nad obyvateľstvom, správou obce, kontakt so zemepánom i župou vykonával starosta (richtár). Hoci väčšina obyvateľov Domaňoviec sa živila aj v druhej polovici 19. storočia roľníctvom, objavujú sa aj remeselníci vo väčšom množstve, ako napríklad murári, tkáči, čižmárske remeslo, krčmár.

Koncom 19. storočia pokles počtu obyvateľstva zapríčinilo veľké vyst'ahovalectvo do Ameriky. Po zrušení poddanstva Čákiovci museli na svojom majeri hospodáriť vo vlastnej réžii a prípadnú prácu od sedliakov už riadne vyplatiť. K zmene vlastníctva majetku došlo roku 1869. Augustín Čáki predal domaňovský majetok Artúrovi Wielandovi z Markušoviec. Ten sa púšťa do stavby liehovaru v Domaňovciach. Predpokladá sa, že od začiatku 70. rokov je domaňovský liehovar už v prevádzke.

Pre druhú polovicu 19. storočia, a zvlášť začiatok 20. storočia je charakteristická silnejúca maďarizácia v úradoch i školách. Roky 1914-1918 priniesli dokonca ďalšie utrpenie – I. svetovú vojnu. Koniec vojny privítali obyvatelia Slovenska s úľavou. Už len to, že sa hneď začalo vyučovať v škole po slovensky, bola pre obyčajného Domaňovčana podstatná zmena. Maďarčina sa ešte ozývala dlho medzi úradníkmi na wielandovskom dvore. V rokoch 1918-1930 opäť nastalo veľké vyst'ahovalectvo. Hneď po vojne 14.mája 1919 postihol obec obrovský požiar. Obec prišla o zvon na kostolnej veži a niekoľko domov. 28.mája 1931 obec podpísala zmluvu o elektrifikácii obce a prípojky na rozvodné siete. Relatívny pokojný život v obci prerušila druhá svetová vojna (1939-1945). Nemeckí vojaci boli v dedine od októbra 1944 do

januára 1945. Večer 25. januára už prišla prvá sovietska hliadka a do rána ich bolo plno v celej dedine.

Začiatkom roku 1950 založili prvé družstvo s 13 členmi, ktoré trvalo len dva roky. Celooobecné jednotné roľnícke družstvo bolo založené až 14. apríla 1958. Od 50. rokov sa začala obec vzťahovať aj po stránke stavebnej. V roku 1957 boli prebudované autobusové garáže na kino so sálou. Istý čas tam bola i miestnosť pre detskú zdravotnú poradňu, holičstvo, poštu a knižnicu. V rokoch 1960 bol v strede obce vybudovaný most. Predný most za dedinou bol vystavený v roku 1963 a v tom istom roku bol rozšírený cintorín. V rokoch 1974-78 prebiehala výstavba nového kultúrneho domu a obchodu a roku 1979 bol postavený televízny vykryvač.

Domaňovce sa nachádzajú na strednom Spiši, blízko miest Levoča, Spišská Nová Ves, 5 km na juhozápad od Spišského hradu a Spišskej Kapituly. Ležia uprostred Hornádskej kotliny v doline potoka Lodina. Nadmorská výška v strede obce je 440 m n. m. a v chotári 420 – 610 m n. m. V súčasnosti má obec 880 obyvateľov.

Lesy. Kopce z východnej i západnej strany obce Domaňovce pokrývajú ihličnaté lesy. Katastrálne územie obce Domaňovce sa rozprestiera z hľadiska lesov na dvoch lesných hospodárskych celkoch. Ide o Lesný hospodársky celok Levoča a Lesný hospodársky celok Rudňany. Nadmorská výška v strede obce je 440 m n. m. a v chotári 420 – 610 m n. m. Jednotvárný povrch chotára tvoria flyšové súvrstvia. Súvislejší lesný porast je len v západnej časti.

lesoch obce Domaňovce je najviac rastúcich drevín z radu borovíc. Po boroviciach sa najviac vyskytuje smrek, smrekovec, buk a javor. Borovica má až 50,01 % drevinového zastúpenia a druhý najviac početný smrek má 32,31 %.

3.9.1 *Voda*

Obec Domaňovce leží uprostred Hornádskej kotliny v doline potoka Lodzina, ktoré sa v stredovekých listinách nazýva slnečné, jasné údolie – claruss vallis.

Lodina je potok na strednom Spiši, preteká územím okresov Levoča a Spišská Nová Ves. Je to ľavostranný prítok Hornádu a má dĺžku 19 km. Pramení v Levočských vrchoch, v podcelku Levočské planiny, na južných svahoch Zimnej hôrky (952,2 m n. m.) v nadmorskej výške cca 815 m n. m. Jeho smer toku je od prameňa na juh, východne od Levoče sa stáča na juhovýchod,

od sútoku s Dolianskym potokom po obec Domaňovce opäť severojužným smerom, potom k ústi na juhovýchod. Preteká obcami Spišský Hrhov, Domaňovce (okrajom), Spišský Hrušov (okrajom) a Vítkovce.

Kvalita vody v studniach je nevyhovujúca. V letnom období je v studniach málo vody. Spodná voda sa v obci vytráca.

Vyššie 230 domov je v dvoch radoch okolo hlavnej cesty v dĺžke 1 km a v dvoch radoch okolo potoka, tečúceho stre-dom obce.

3.9.2 Chránené územia

Kataster obce Domaňovce nie je súčasťou žiadneho chráneného územia. V jeho blízkosti sa nachádzajú významné historické pamiatky – Spišský hrad, Spišská kapitula, ktoré sú zapísané v Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. V susedných katastroch sa nachádzajú chránené územia Tra-ventíny pri Spišskom Podhradí, Stráne pri Spišskom Podhradí vedené v zozname NATURA 2000. Obec Domaňovce ležia uprostred Hornádskej kotliny, ktorá je bohatá na Národné prírodné rezervácie (Dreveník, Sivá brada), Národné prírodné pamiatky (Markušovské steny, Spišský hradný vrch), prírodné rezervácie (Čintky, Modrý vrch) a prírodné pamiatky (travertínová kopa Sobotisko, Ostrá hora, Drevenické jaskyne, Transgresia paleogénu pri Markušovciach).

3.9.3 Klimatické pomery

Podľa klimatickej klasifikácie patrí hodnotené územie do teplej a mierne vlhkej oblasti so studenou zimou (Mazúr, 1980). Snehová prikrývka sa udrží 48 až 80 dní. Ide o typ kotlinovej klímy, subtyp s priaznivou stabilitou vzduchu a veternosťou, varietu s málo priaznivou inverznosťou, priaznivou až málo priaznivou slnečnosťou, nepriaznivou snehivosťou, priaznivou až málo priaznivou hmlistosťou a priaznivou daždivosťou. Najteplejšími mesiacmi v roku sú júl a august s priemernou teplotou vzduchu 17°C. najnižšia priemerná teplota vzduchu je v januári a to -5,8°C. Počet letných dní dosahuje menej ako 50. Najviac zrážok spadne v mesiacoch jún, júl, august v dôsledku výdatných búrkových dažďov. Zrážkovo najchudobnejšie sú zimné mesiace. Charakteristickou zvláštnosťou v klimatickej oblasti je pre obec známa hustá hmla, aj v letných mesiacoch, ktorá trvá do predpoludňajších hodín.

3.9.4 Kostol sv. Štefana Prvomučeníka

V obci Domaňovce je v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR (ďalej len „ÚZPF“) zapísaná nehnuteľná národná pamiatka:

- KOSTOL sv. Štefana Prvomučeníka (rímsko-katolícky), č. ÚZPF: 71352/1. Kostol je opravený s vežou a vežovými hodinami. Na jeho východnej strane rastie mohutná lipa.

Okolo kostola sa nachádzal cintorín, kde ešte roku 1832 pochovávali „vznešených pánov, úradníkov, učiteľov a pre cirkev zaslúžilých občanov“. Druhý neohradený cintorín bol pre statných a ležal mimo obce.

V 18. storočí bol kostol zbarokizovaný a následne viackrát prestavaný, po požiari v roku 1803 znovu postavený. Z ďalšieho inventára kostola v roku 1832 je potrebné spomenúť najmä dva strieborné pozlátené kalichy s paténami, striebornú pozlátenú monštranciu vykladanú emailami a taktiež strieborné pozlátené a podobne vykladané cibórium. Pochádzali totiž od levočského zlatníka J. Szilassyho z rokov 1769-1773 a patria k vrcholom rokokového zlatníckeho umenia na Spiši. S výnimkou jedného kalicha sa všetky zachovali až do súčasnosti. Čiastočné opravy kostola a jeho okolia prebiehali v rokoch 1951, 1956, 1958, 1959 a 1962. Ozajstný stavebný ruch nastal v roku 1987, keď sa začala kompletná renovácia celého kostola. Dokončenie opráv so slávnostnou posviackou bolo na výročie posvätenia chrámu 18. októbra 1987.

Prvotne boli Domaňovce samostatnou farnosťou s farou pri kostole už v stredoveku. Kedy sa stali filiálkou Spišského Hrhova pramene presne neuvádzajú. Od roku 1997 sú však znova samostatnou farnosťou s novovybudovanou farskou budovou. Cez miestny potok je postavený vzácny gotický most. Obec má v strede upravený malý park a pýchou je aj miestny cintorín s Domom nádeje, na ktorom boli odhalené tri pamätné tabule významných rodákov.

3.9.5 Archeologické lokality

V katastrálnom území obce Domaňovce sú evidované archeologické lokality:

- historické jadro obce – územie s predpokladanými archeologickými nálezmi z obdobia stredoveku až novo-veku (1. písomná zmienka o obci k roku 1258)
- intravilán obce – sídlisko z mladšej doby bronzovej, doby rímskej a včasného stredoveku (9. – 10. storočie)

3.9.6 Farský dom v Domaňovciach

Náboženský, spoločenský a kultúrny život, ktorý organizuje Rímskokatolícka cirkev, obecný úrad, základná škola, materská škola v Domaňovciach sa navzájom dopĺňa na prospech všetkých jej občanov. V posledných rokoch sú to hlavne zvýraznené náboženské slávnosti počas celého cirkevného roka. Na cirkevných a spoločenských podujatiach vystupuje domáci zmiešaný spevácky zbor- mužov, žien a detí. Aktívna je mládežnícka spevácka skupina Cantantina, ktorá pravidelne spieva na detských sv. omšiach, akadémiách. V Slovenskom Červenom kríži pracuje 34 členov. Obec spravuje spoločenskú sálu s kapacitou 100 miest v zmodernizovanom Kultúrnom dome. Sála má kvalitne zariadenú kuchyňu a využíva sa na rôzne spoločensko-kultúrne podujatia, svadby, oslavy jubilejných príležitostí, pravidelné Štefanské a Valentínske plesy, divadelné a iné predstavenia a prezentačné akcie. V kultúrnom dome sa nachádza tiež knižnica, Informačné centrum, prevádzka Kaderníctva, Obecný úrad a spoločenská zasadacia miestnosť. V obci pôsobí Občianske združenie Krajne klíny od roku 2003, eRko – Hnutie KSD, ktoré sa zapája do rôznych akcií (výlety, tábory, koledovanie Dobrá novina,...). Obec reprezentuje aj známa hudobná skupina TINO. Divadlo má v obci dlhoročnú tradíciu. Ochotnícke divadlo pod vedením učiteľských párov Draveckovcov, Malinovcov a Frankovcov sa dostalo na takú úroveň, že sa úspešne prezentovalo vo svojej kategórii na okresných a vyšších súťažiach. V posledných desiatich rokoch táto činnosť stagnuje. Kino bolo založené v roku 1959. V polovici 80-tych rokov však záujem o kino celkom upadol. Zo spoločenských orgánizácií v obci pomerne dobre pracovala od 2. polovice 60-tych rokov do 80-tych rokov Slovenský zväz žien. Od roku 1969 je založená v obci pobočka Podporného pohrebného združenia. V rokoch 1974-1990 značnú aktivitu vyvíjal aj Zbor pre občianske záležitosti.

Šport mal v obci tradíciu len vo futbale. Najväčšie úspechy v okresných súťažiach boli v rokoch 1970-1982. V troch družstvách bolo až 120 členov: dospelých, dorastencov a žiakov. Telovýchovnú jednotu „Družstevník“ Domaňovce od roku 1961 podporovalo JRD.

Kratšie trvanie mali športové oddiely turistiky a stolného tenisu, no v roku 2015 bol obnovený turistický klub v obci Domaňovce. Ďalším predpokladom športového ducha obyvateľov obce Domaňovce je aj opätovné fungovanie športu v stolnom tenise. Každoročne sa v obci počas prvej januárovej soboty koná turnaj v stolnom tenise s názvom Memo-riál Martina Kočiša, ktorého sa zúčastňujú nielen miestni Domaňovčania, ale aj obyvatelia z okolitých obcí.

3.9.7 Urbariát, pozemkové spoločenstvo Domaňovce.

V obci Domaňovce funguje od roku 1992 Urbariát, pozemkové spoločenstvo Domaňovce, ktoré svoju činnosť zameriava hlavne na ťažbu dreva.

3.9.8 FS Domaňovčan

Folklórna skupina Domaňovčan vznikla v roku 2007 z podnetu samotných členiek, po dohovore s poslancami OcÚ v Domaňovciach, za účelom poskytovať a spoluorganizovať kultúrne a spoločenské podujatia v obci. V súčasnosti má skupina 17 členov z toho 12 žien a 5 mužov. Vedúcou súboru je Mgr. Agnesa Žifčáková. Prvé vystúpenie sa konalo pri príležitosti 10. výročia založenia farnosti. Členovia folklórneho súboru vyhľadávajú, zaznamenávajú a interpretujú piesne, tance, zvykoslovné pásma, pracovné postupy ženských a mužských činností, ktoré už v obci zanikli. Vystúpenia sú v nárečí stredného Spiša, kroje sú pôvodné a štylizované do vlastnej podoby. Počas štyroch rokov aktívnej činnosti nacvičili viac ako dvadsať hodinových programov.

V obci pôsobí aj detský spevokol, ktorého členmi sú piati dospelí zo súboru FS Domaňovčan a deti z obce Domaňovce. Tento detský spevokol je rovnako ako FS Domaňovčan aktívnou speváckou skupinou obce.

3.9.9 Turistický klub (TK) Domaňovce

pokračuje v tradícii turistického klubu pred 40. rokoch. Globálny cieľ a zámer TK: dôkladnejšie spoznať chotár obce Domaňovce v jej intraviláne a extraviláne, starostlivosť o okolitú prírodu, spoznávanie a ochrana flóry, fauny a drobných sakrálnych stavieb patriacich k chotáru obce – kaplnky a kríže, čistenie lesa a lesných studničiek, turistika, návrat k tradičným aktivitám, ktoré sa v minulosti konali najmä v časti chotára nazývanom „Majáles“ – tanečné zábavy, opekačky, Jánske ohne a pod.

Spoluprácou s obcou Domaňovce, obecným zastupiteľstvom, obecným úradom, farským úradom, miestnym urbárom a aktívnymi dôchodcami – pamätníkmi, plánujú oživiť lokálpatriotizmus v podobe zmapovania zaujímavostí extravilánu – názvy jeho jednotlivých častí, lokalizáciu studničiek, prezentáciu cyklistického chodníka, pôvod vzniku a dôvody zasvätenia jednotlivých kaplniek. Činnosť je zameraná aj na zber liečivých bylín, starostlivosť o lesnú zver v zimnom období a tradičné miestne akcie s ochranárskym zameraním .

TK má záujem v budúcnosti uskutočňovať aj túry do okolia – Slovenský raj, Spišský hrad a jeho okolie, Mariánska hora v Levoči, Spišská Kapitula – Spišský Jeruzalem, Odorica ,

Dreveník. Činnosť klubu je zabezpečovaná samofinancovaním jeho dobrovoľných členov, získavaním sponzorských darov z miestnych organizácií a iných subjektov, žiadaniami o granty a dotácie z verejných zdrojov. Prvá akcia po znovuoobnovení TK Domaňovce sa konala 9. augusta 2015 - turistická vychádzka ku kaplnkám v chotári

Domaňovce boli stredne veľkou dedinou. Zachované daňové súpisy z rokov 1538-1539 uvádzajú v Domaňovciach počty sedliackych, želiarskych i opustených domov. Ich počet spolu sa pohyboval v jednotlivých rokoch okolo 15 domov. Najmenej domov (7) súpisy vykazujú v roku 1565, čo bolo spôsobené požiarom v obci. Najvyšší počet (22) je uvedený pri rokoch 1553 a 1593.

Domaňovce sú pekne usporiadanou dedinou. Vyše 230 domov je v dvoch radoch okolo hlavnej cesty v dĺžke 1 km a v dvoch radoch okolo potoka, tečúceho stredom obce. Najviac bytov (112) bolo v obci postavených v období rokov 1946 - 1970. Od tohto roku výstavba bytov výrazne poklesla. Dokonca v rokoch 2002 – 2006 sa nepostavil žiaden nový rodinný dom. V súčasnosti si ľudia v obci rekonštruujú staré rodinné domy, stavajú nadstavby na rodinných domoch a tak riešia otázku bývania.

Zo staršej dedinskej architektúry, je možné vidieť už len ojedinelé prvky – stodoly, hospodárske budovy, studne, ploty.

Obec leží na spojnici dvoch hlavných cestných ťahov Spišská Nová Ves – Krompachy a Levoča – Spišské Podhradie. Cestná sieť, ktorá prechádza obcou má dĺžku 4500 km. Nachádza sa tu autobusová zastávka. V obci je vybudovaný plynovod v celkovej dĺžke 7000 m. Plynom je vybavených 100% rodinných domov a bytových domov obce. Vodovod v obci nie je, nachádza sa tu vlastný vodný zdroj.

Kanalizácia je v obci riešená v celkovej dĺžke 3500 m. Obec nie je napojená na čističku odpadových vôd, každý rodinný dom a bytový dom majú svoju vlastnú čističku odpadových vôd, ako aj vybavenosť týchto domov septikom je 100%.

Obec Domaňovce uskutočňujú separovaný zber tuhého komunálneho odpadu. Obyvatelia obce vykurujú plynom a drevom. Vedenie elektrickej energie v obci je vzdušné. Obec je vybavená telefónnym rozvodom a rozhlasovým pokrytím. Je tu vybudovaný káblový televízny rozvod so siedmimi programami. Kanál pre miestne vysielanie sa využíva najmä na prenosy z náboženských obradov, čo si pochvaľujú najmä starí, chorí a nevládni občania.

3.9.10 Školské zariadenia.

V rokoch 1966-69 prebiehala výstavba novej školy. Budova starej školy bola prerobená na materskú školu v roku 1971. V strede obce stojí jednoposchodová budova základnej školy a prízemná budova materskej školy so školským dvorom a záhradou na športové účely. Dobré meno získali Domaňovce aj vďaka kvalitnému vzdelávaniu v MŠ a ZŠ (1.-4. ročník), ktoré sú dnes integrované v zrekonštruovanej budove ZŠ s dobrým materiálno-technickým vybavením. Dobrá je spolupráca vedenia obce so základnou a materskou školou. Týka sa nielen materiálnej a finančnej pomoci, ale aj organizovania športových akcií, výletov, detských diskoték, karnevalov a kultúrnych programov. V súčasnosti túto ZŠ (1. – 4. ročník) navštevuje 27 žiakov. MŠ navštevuje 40 detí.

3.9.11 Kultúrne zariadenia.

Obec spravuje spoločenskú sálu s kapacitou 100 miest v zmodernizovanom Kultúrnom dome. Sála má kvalitne zariadenú kuchyňu a využíva sa na rôzne spoločensko-kultúrne podujatia, svadby, oslavy jubilejných príležitostí, pravidelné Štefanské a Valentínske plesy, divadelné a iné predstavenia a prezentačné akcie. V kultúrnom dome sa nachádza tiež knižnica, Informačné centrum, prevádzka Kaderníctva, Obecný úrad a spoločenská zasadacia miestnosť. V súčasnosti sa v KD konajú rôzne akcie organizované obce pre obyvateľov a návštevníkov obce ako sú karnevaly, zumba cvičenia.

3.9.12 Športové zariadenia.

V obci pôsobí Obecný športový klub, ktorý okrem futbalu zastrešuje aj iné športovo-rekreačné aktivity. V udržiavanom športovom areáli je k dispozícii futbalové ihrisko, rozostavané tenisové kurty a priestor pre multifunkčné ihrisko.

3.9.13 Turistická infraštruktúra v obci

Chotárom obce vedú zmapované turistické a cykloturistické trasy a poľovný revír. Blízkosť lesov bohatých na lesné plody a príležitostné hubárstvo je ďalšou možnosťou rekreačno-oddychového využitia voľnočasových aktivít jej obyvateľov a návštevníkov.

V auguste 2015 bol znovuobnovený Turistický klub Domaňovce, ktorého cieľom a zámerom je revitalizácia turistických chodníkov, turistika a spoznávanie okolia obce, čistenie lesných chodníkov, a pod.

3.9.14 Zdravotnícke zariadenia

Poskytovanie primárnej zdravotnej starostlivosti je zabezpečované sieťou neštátnych a verejných ambulancií. V obci Domaňovce sa nenachádza žiadne zdravotnícke zariadenie, obyvatelia obce za týmito službami dochádzajú do blízkeho mesta Spišské Podhradie, či do Levoče alebo Spišskej Novej Vsi.

4 Spoločný program rozvoja obcí mikroregiónu Spišský hrad – Podbranisko

(Baldovce, Beharovce, Bijacovce, Buglovce, Dúbrava, Granč – Petrovce, Harakovce, Jablonov, Korytné, Lúčka, Ordzovany, Poľanovce, Pongrácovce, Studenec)

Mikroregión Spišský hrad – Podbranisko je združením mesta Spišské Podhradie, 14 obcí (Baldovce, Beharovce, Bijacovce, Buglovce, Dúbrava, Granč – Petrovce, Harakovce, Jablonov, Korytné, Lúčka, Ordzovany, Poľanovce, Pongrácovce a Studenec) a troch neziskových organizácií (Rímskokatolícka cirkev Biskupstvo Spišské Podhradie, Domovina –n.o. Domov sociálnych služieb a Domov sociálnych služieb sv. Jána z Boha). Iniciátorom vzniku toho mikroregiónu bolo mesto Spišské Podhradie a niekoľko obcí z okolia Spišského hradu. Spoluzakladateľom regionálneho združenia bolo tiež občianske združenie Kolpingovo dielo na Slovensku, ktoré významne prispieva k rozvoju aktivít v sociálnej oblasti, aktivizácie občianskych iniciatív na úrovni komunálnej politiky a podpory tolerancie a demokracie.

4.1 História územia

Na začiatku 10. storočia, po zániku Veľkej Moravy, ku ktorej patrila aj oblasť Spiša, sa územie dnešného Slovenska postupne stalo súčasťou uhorského kráľovstva. V tomto období ešte Spiš netvoril samostatnú administratívnu jednotku, ale ako súčasť lesného domínia (Turniansky Čierny les) prináležal k Boršodskému komitátu, ktorého centrum sa nachádzalo južne od územia Spiša.

Ku vzniku Spišského komitátu došlo v druhej polovici 12. storočia, čo dokazujú aj výsledky archeologického výskumu najstaršieho jadra Spišského hradu. Výstavbou spomínaného hradu vzniklo stredisko novovytvoreného komitátu. Na hrade sídlil župan. Za správu zvereného územia sa zodpovedal kráľovi. Záznam o prvom spišskom županovi, ktorého meno je známe (Dionýzovi) sa zachoval z roku 1216. Početné donácie územných majetkov nadobudli najväčší rozsah za panovania kráľa Ondreja II., panujúceho v rokoch 1205 – 1235. Práve z obdobia prvých rokov pôsobenia tohto panovníka sa zachovala najstaršia listina vzťahujúca sa na územia Spiša. Ondrej II. na prosby svojej manželky, kráľovnej Gertrúdy a jej bratov dal v roku 1209 spišskému prepoštovi Adolfovi a jeho sestre zem na Spiši. Početné darovania územných majetkov šľachtickým rodinám, resp. cirkevným inštitúciám (na Spiši najmä Štiavnické opátstvo, Spišská kapitula, kartuziánske kláštory na Skale útočiska a v Lechnici) znamenali postupné znižovanie kráľovských majetkov. Na druhej strane stále výraznejšiu pozíciu v

jednotlivých komitátoch získavala šľachta. Významným samosprávnym faktorom bolo právo šľachty zvoliť si v každom z týchto územno – správnych celkov slúžnych. Uvedené zmeny znamenali postupnú premenu kráľovských komitátov na šľachtické stolice. V prípade Spiša sa tak udialo na prelome 13. a 14. storočia, čím sa Spišská stolica stala inštitúciou spišskej šľachty. Vplyv na správu jednotlivých stolíc si panovník udržiaval tým, že menoval jednotlivých županov. Títo však zvyčajne vykonávali vyššie dvorské funkcie a v stoliciach sa málokedy zdržiavali. Umožňovalo im to však presadzovať záujmy stoličnej šľachty na kráľovskom dvore. Spiš patrí k tým stoliciam, kde sa vytvorila ustanovizeň dedičných županov. V roku 1464 bol menovaný za dedičného župana Imrich Zápoľský, ktorého rod držal spišské županstvo do konca stredoveku, presnejšie do roku 1527. K právam župana patrilo menovať podžupana. V závere stredoveku (1504) sa šľachte podarilo presadiť ustanovenie, že ho menoval so súhlasom stolice. Nedostatok finančných prostriedkov na vojnu s Benátkami o Dalmáciu donútil kráľ Žigmunda 8. 11. 1412 k pôžičke 37 000 kôp českých grošov (cca 88 000 zlatých) od poľského kráľa Vladislava. Ako protihodnotu mu dal do zálohu 13 miest zo Zväzu 24 spišských miest. Okrem Spišského Podhradia to boli mestá Spišské Vlachy, Spišská Nová Ves, Tvarožná, Vrbov, Ľubica, Ruskinovce, Spišská Belá, Poprad, Veľká, Stráže, Matejovce a Spišská Sobotka. Poľskému kráľovi sa podarilo záloh udržať 360 rokov, hoci sa Uhorsko pokúšalo viackrát o vrátenie zálohu. Pomocou poľských starostov sídliačich na Ľubovnianskom hrade do Poľska potom dlho plynuli obrovské finančné čiastky.

Mária Terézia využila nepokoje v Poľsku a už v roku 1769 dala vojensky obsadiť zálohované spišské mestá. Využila prvé delenie Poľska a v jeho rámci zrušila záloh. Mestá – i Spišské Podhradie sa po 360 rokoch opäť stali plnoprávnou súčasťou Uhorska.

Spišské Podhradie bolo dvakrát okresným mestom. Prvýkrát sa nim stalo v roku 1850, keď sa stalo sídlom c. k. slúžnovského úradu. Krátko potom však sídlo podhradského slúžnovského úradu prešlo do Spišských Vlach okres zanikol v roku 1860. Okresným mestom sa Spišské Podhradie stalo opäť v roku 1894 a bolo nim až do roku 1922. Súčasne bolo aj sídlom okresného súdu, a to v rokoch 1850 – 1854 a od roku 1894 až do roku 1949.

Uplatnením nového zákona o zriadení župných a okresných úradov č. 126/1920 Zb. z. od 1. januára 1923 zanikla Spišská župa. Od 1. februára 1949 vstúpila do platnosti reforma územno – správneho usporiadania štátu (zákon č. 280/1948 Sb. o krajskom zriadení). Jej prijatie úzko súviselo s nástupom komunistického režimu v roku 1948. Reforma priniesla prvýkrát nové územno – správne jednotky – kraje, ktoré boli regionálnymi (nadokresnými) správnymi celkami. V Košickom kraji boli nasledovné okresy: Košice – mesto, Košice – okolie, Kežmarok, Levoča, Spišská Nová ves, Revúca, Rožňava, Gelnica, Moldava nad Bodvou,

Sečovce, Trebišov a Kráľovský Chlmec. Osobitou organizačnou jednotkou bol okres Vysoké Tatry so sídlom v Starom Smokovci.

Súčasnú územnú – správne členenie Slovenskej republiky rieši Zákon NR SR č. 221/1996 Z.z. o územnom a správnom usporiadaní SR, ktorý bol schválený 3. júla 1996. Celkovo bolo zriadených 8 krajov, sídlami krajov sa stali najväčšie mestá Slovenska (prvých sedem v poradí a Trenčín, ktorý je deviaty v poradí). Ustanovených bolo 79 okresov, čím sa Slovensko vrátilo k systému malých okresov. Okresy sú na rozdiel od krajov veľmi nevyvážené a sú medzi nimi veľké rozdiely v rozlohe, počte obyvateľov a počte obcí.

Územie mikroregiónu Spišský hrad – Podbranisko sa rozprestiera na hranici Prešovského a Košického kraja. Všetky obce a mesto Spišské Podhradie patria do Prešovského kraja.

4.2 Poloha a vymedzenie územia

Najsevernejší bod územia leží v Levočských vrchoch v katastri obce Bijacovce na 49° 08" s.g.š. Najzápadnejší bod skúmaného územia je na úpätí Levočských vrchov v katastri obce Jablonov na 20° 40,, v.g.d. Najjužnejší bod mikroregiónu leží v katastri mesta Spišské Podhradie na 48° 57,, s.g.š. Najvýchodnejší bod sa nachádza v pohorí Branisko, v katastrálnom území obce Dúbrava na 20° 53,, v.g.d.

Mikroregión Spišský hrad – Podbranisko sa rozprestiera na území Prešovského samosprávneho kraja (okres Levoča). Vymedzené územie sa nachádza 10 resp. 35 km (najbližšia a najvzdialenejšia obec) východne od okresného mesta Levoča. Okres Levoča, v ktorom sa nachádza väčšina obcí mikroregiónu leží v juhovýchodnej časti Prešovského kraja. Susedí z okresmi Poprad na západe, Kežmarok na severozápade, Sabinov na severovýchode, Prešov na východe a Spišská Nová Ves na juhu.

Územie mikroregiónu Spišský hrad – Podbranisko zaberá časť Hornádskej kotliny, podcelku Podhradská kotlina, južnú časť Levočských vrchov a západnú časť Braniska, ktoré tvoria prírodnú severnú a východnú hranicu mikroregiónu. Najvyšším bodom regiónu je Smrekovica v pohorí Braniska s nadmorskou výškou 1200 m. n. m. Najnižší bod, 411 m. n. m. sa nachádza na nive vodného toku Margecianka v katastri mesta Spišské Podhradie. Rozloha vymedzeného územia je 170,1 km². K najväčším patrí mesto Spišské Podhradie (24,9 km²) a obce Jablonov (20,5 km²), Bijacovce (16,8 km²), Poľanovce (16,6 km²) a Ordzovany (12 km²). Ostatné obce dosahujú rozlohu okolo 5 km².

4.2.1 Geologická stavba

Celá kotlina patrí k tektonickej jednotke centrálnokarpatského paleogénu. Je budovaná pieskovcovo – ílovcovým súvrstvom, v ktorom je tu 95% prevaha ílovcov nad pieskovicami. Pieskovce sú krivolupenaté, šedé až modrošedé, stredne zrnité, ich mocnosť je 10 – 50 cm. Ílovce sú šedé, bridličnaté, jemne piesčité až sľudnaté, vápnité s bridličnatolastúrnatou odľučnosťou o mocnosti vrstiev 50 cm – 3 m. Celková mocnosť súvrstvia v kotline je 200 – 300 m. Vekove patrí do vrchného eocénu. Značnú časť územia pokrývajú kvartérne sedimenty. Z nich najvýznamnejšie sú travertínové kopy pri Spišskom Podhradí.

Tektonická stavba paleogénu kotliny je podmienená sústavou zlomov. Prelínajú sa tu tri skupiny a to SZ – JV až ZSZ – VJV, Z – V smeru, ďalej zlomy SV – JZ až VSV – ZJZ a zlomy S – J smeru. Prvá skupina zlomov je staršia. Uplatnila sa pri formovaní centrálnokarpatského paleogénu pred strednoeocénnou transgresiou. Križujú ju zlomy druhej skupiny, ktoré sa uplatnili ku koncu eocénnej transgresie. Obidve skupiny zlomov podmienili kryhovú stavbu paleogénu Hornádskej kotliny. Podľa amplitúdy zdvihu jednotlivých krýh vytvorili už v sedimentačnom priestore ploché elevácie a depresie. V pliocéne a kvartéri boli pohyby na všetkých tektonických smeroch spontánne bez ohľadu na predchádzajúcu časovú diferenciáciu. Územie Podhradskej kotliny predstavuje z litologicko – štruktúrneho hľadiska homogénny celok, budovaný pieskovcovo – ílovcovým súvrstvom centrálnokarpatského paleogénu, v ktorom prevládajú ílovce. Podľa okolnosti hornín voči deštruktívnym procesom (M. Lukniš 1954) patrí toto súvrstvie k málo odolným horninám. Vytvoril sa na ňom hladko modelovaný, mierne zvlnený relief pahorkatiny s miernymi stráňami a širokými dolinami. Zvetralinový plášť dosahuje značnú mocnosť a spolu s podstráňovými delúviami prispieva k zjemneniu foriem reliefu. Z kvartérnych sedimentov si zaslúžia pozornosť travertíny. Aj napriek nevelkej mocnosti, štruktúra, chemické zloženie, ale najmä pozícia uprostred mierneho reliefu pahorkatiny vytvára z nich morfológicky nápadnú reliéfovú zložku.

Branisko predstavuje najvýchodnejšie jadrové pohorie, ktoré vytvára jeden morfoštruktúrny celok, zložený z tatrckého křištalinika Smrekovice, oddelený synklinálou harakovskou od masívu Sľubice, ktorý je budovaný už veporickým křištalinikom. Základným stavebným komplexom masívu Smrekovice sú biotitické pararuly, takmer vždy postihnuté migmatitizáciou alebo granitizáciou. Sú prevažne jemnozrné, výrazne bridličnaté horniny šedej až tmavošedej farby, zložené najmä z kremeňa, plagioklasu a biotitu, niekedy s granátom. Miestami vystupujú polohy kvarcitických pararúl. Granitoidy na Branisku vystupujú najmä ako drobné telieska, apofýzy hlbšie skrytého masívu. Rozsiahlejší výskyt je pri severozápadnom okraji

kryštalického jadra Smrekovice, severne od Poľanoviec. Branisko patrí k tým jadrovým pohoriam, kde vystupuje komplexný mladopaleozoický obal s karbónskym i permským súvrstvom. Predstavuje slabo metamorfované tmavé i piesčité bridlice s polohami mikrokonglomerátov. V jeho nadloží, miestami priamo na krištaliniku, leží permské súvrstvie tvorené bridličnatými arkózami, šedozelenými piesčito - sliednatými pestrými bridlicami a polohami mikrokonglomerátov. Mladšie členy sú pravdepodobne tektonicky prekryté, prípadne v šupinách sprevádzajú poruchové pásmo lipovecké pri severnom okraji aniklinória Smrekovice. Ich reprezentantom sú s najväčšou pravdepodobnosťou doskovité žltkavé metamorfované vápence pri dedine Lipovec. Tektonicky prekrytý je i križňanský príkrov severne od antiklinály Smrekovica. Rozsiahlejšie komplexy križňanského príkrovu vystupujú južne od Smrekovice v harakovskej synklinále. Chočský príkrov budujú predovšetkým masy šedých dolomitov. Tenká vložka lunzských vrstiev ich rozčleňuje na masívnejšie stredotriasové a prevažne lavicovité vrchnotriasové.

Levočské vrchy tvorí hlavný masívny chrbát, z ktorého na všetky strany vybiehajú rászochy oddelené hlbokými dolinami. Vznikli vrásnením na konci paleogénu, dnešné základné obrisy nadobudli tektonickými pohybmi koncom neogénu, keď pozdĺž zlomov poklesla Popradská a Hornádska kotlina a Levočské vrchy sa vyzdvihli. Budujú ich horniny vnútrokarpatského flyšu s hrúbkou až 4000 m. Najstaršie paleogénne horniny vystupujú na povrch len na okrajoch. Na severe a čiastočne aj na východe sú to prevažne hrubozrnné zlepenca a brekcie, miestami pieskovce a ílovce, na ktorých leží súvrstvie striedajúcich sa bridlíc a pieskovcov. Na južných okrajoch Levočských vrchov vystupuje súvrstvie masívnych pieskovcov a vápnitých bridlíc. Najrozsiahlejšiu strednú časť pohoria tvoria najmladšie paleogénne horniny – mocné vrstvy pieskovcov a tenké vrstvy bridlíc. Štruktúrne tektonicky sú Levočské vrchy brachysynklinálou, ktorej stred vyplňajú mladšie a okraje staršie flyšové horniny. Pri jej severnom okraji sa tiahne hromoško – šabronská antiklinála zložená zo zlepenecov a brekcií. Zo surovinových zdrojov väčší význam majú len pieskovce a zlepenca, ktoré sa ťažia ako stavebný materiál. Nadmorská výška sa pohybuje od 600 do 1289 m. Najvyšším vrcholom je Čierna hora (1289 m. n. m.).

V georeliéfe kotliny sú výrazne vyvinuté tri stupne. Najnižší reprezentuje rovinaté územie tvorené riečnymi nivami, nízkymi terasami a mierne zvlňenými rovinami na sprašových hlinách. Vyšší stupeň predstavuje pahorkatina s plytkými úvalinami a úvalinovitými dolinami. Najvyšší tvorí vrchovina s členitejším georeliéfom.

4.2.2 Štruktúrne – denudačné formy.

Zlomové svahy sa nachádzajú na severe nad kotlinou na úpätí Levočských vrchov medzi Jablonovom a Korytným. Veľmi výrazný svah, podmienený tektonickou poruchou, ohraničuje na severe chrbát Baldovskej hory. Zlomové svahy Braniska vytvárajú výraznú horskú obrubu kotliny na východe. Sú strmé, majú značný sklon. Prevažne sú priamočiare, málo rozčlenené, vznikli na horninách s vyššou geomorfologickou hodnotou, akú majú flyšové komplexy v kotline. Sklon svahov Braniska dosahuje hodnoty nad 35°.

Skalné steny v Hornádskej kotline sú vyvinuté na travertínových kopách Dreveník, Ostrá hora, Pažica. Najmohutnejšie sú na západnom, východnom a južnom okraji travertínovej kopy Dreveník. Vznikli na tektonicky predisponovanom systéme rovnobežných puklín na okrajoch travertínovej kopy, ktoré boli rozšírené jednak mechanicky, ale hlavný podiel na ich zväčšovaní majú predovšetkým gravitačné pod povrchové plazivé pohyby (cambering), ktoré premenili pôvodný tvar travertínových kôp. Dĺžka skalných stien je 300- 400 m na východnom okraji a 800 m na západnom okraji Dreveníka. Časté sú tu skalné bašty, vežičky, skalné rímasy a na systémoch križujúcich sa puklín vznikli krasové jaskyne.

4.2.3 Klimatogeografická charakteristika

Hornádska kotlina patrí k najsuchším miestam Slovenskej republiky. Leží v zrážkovom tieni Tatier a z juhu je chránená Slovenským Rudohorím a Nízkymi Tatrami. V okolí Spišského Podhradia (430 m. n. m.) spadne približne 570 mm zrážok ročne.

Časť mikroregiónu Spišský hrad – Podbranisko ležiaca v Hornádskej kotline patrí do mierne teplej klimatickej oblasti, okrsku mierne vlhký so studenou zimou, dolinový. Časť územia ležiaceho v pohorí Branisko a Levočských vrchov patrí do chladnej klimatickej oblasti, okrsku mierne chladného, so studenou zimou.

Údaje z meteorologických meraní a pozorovaní poskytol Slovenský hydrometeorologický ústav. Najbližšia klimatická stanica sa nachádza v Spišských Vlachoch, ktorá sú je centra mikroregiónu (Spišské Podhradie) vzdialená 7 km. Údaje sú za obdobie rokov 1992 až 2001. Od roku 2001 sa na tejto klimatickej stanici meria len teplota vzduchu.

Priemerná ročná teplota za obdobie rokov 1992 – 2001 dosiahla hodnotu 7,3 °C, keď najteplejším bol rok 2000 (8,3 °C). Najchladnejším rokom počas skúmaného obdobia bol rok 1996 (6,1 °C). Priemerná januárová teplota bola na úrovni -3,7 °C a priemerná júlová teplota dosiahla hodnotu 17,7 °C (tabuľka 1). Na území mikroregiónu Spišský hrad – Podbranisko prevládajú v zimnom i v letnom polroku severozápadné vetry. Priemerná ročná rýchlosť vetra

v období rokov 1992 až 2001 dosiahla hodnotu 0,95 m/s. Najvyššie priemerné mesačné hodnoty rýchlosti vetra sú v mesiacoch marec (1,2 m/s) a apríl (1,25 m/s). Najnižšia rýchlosť vetra bola v mesiacoch január (0,8 m/s), august (0,8 m/s) a december (0,81 m/s) (tabuľka 3).

4.3 Hydrologická charakteristika

Na území mikroregiónu sa vyskytujú len malé vodné toky, ktoré pramenia v Levočských vrchoch alebo na Branisku. Najväčším z nich je potok Margecianka. Je to 37,2 km dlhý pravostranný prítok Žehrice. Pramení na južných svahoch Levočských vrchov vo výške okolo 900 m.n.m. Preteká katastrálnymi územiami obcí Pavľany, Studenec, Ordzovany, Spišské Podhradie a Žehra. K väčším prítokom patrí pravostranný Vavrincov potok. Plocha povodia je 37 km². Ďalšími menšími tokmi na území mikroregiónu sú: Vavrincov potok, Kapustnica, Mlynský potok, Klčovský potok, Studenec, Slavkovský potok, Pongracovský potok, Žehrica, Branisko, Antalov potok, Svinka a Oľšavec.

Všetky vody vystupujúce na povrch na vymedzenom území i v okolitej časti Hornádskej kotliny majú svoj pôvod v atmosférických zrážkach vsakujúcich do horninového prostredia. Prevažná časť vôd sa potom formuje vo flyšových pieskovcovo – ílovcových horninách paleogénneho veku. Striedanie hornín s puklinovou až puklinovo – pórovou priepustnosťou s takmer nepriepustnými horninami obmedzuje obeh podzemných vôd a spravidla neutvára vhodné podmienky na ich akumuláciu. Podzemné vody sa hromadia najviac na báze flyšového komplexu v zlepenoch a piesočnatých vápencoch, ktoré spolu s karbonátmi druhohôr v ich podloží tvoria jeden zvodnený celok. Vyššia časť flyšu vo vzťahu k zvodnenému komplexu predstavuje tesniace nadložie.

Na travertínovej kope Sivá Brada sa nachádza sústava prameňov studených zemitých uhličitých kyseliek s teplotou do 13 °C (silne sintrujúce pramene). Miestami sú tu výrony CO₂, ktoré prebublávajú v priehlbinkách naplnených vodou. Zdroj BV 1 má celkovú mineralizáciu 2422 mg.l⁻¹, obsah voľného CO₂ 2470 mg.l⁻¹ (rok 1996) a plní sa do fliaš ako stolová prírodná minerálna voda „Baldovská“.

4.4 Fytogeografická charakteristika.

Terajší stav rastlinnej ríše v Hornádskej kotline je výsledkom dlhého vývinu. Pôvodné dubovo – hrabové a jedľovo – smrekové lesy, ako aj lužné lesy, boli činnosťou človeka takmer úplne premenené. Základnými drevinami boli smrek, jedľa a borovica. Na nivách vodných tokov pôvodnú vegetáciu tvorili lužné lesy. Keďže sa v súčasnej dobe, viac ako inokedy, ťaží drevo

ihličnatých lesov, začínajú stráne zarastať krovinatým porastom. Na poľnohospodárskej pôde sa pestuje pšenica, jačmeň, repka olejnatá, kukurica, zemiaky, menej ovos a raž, v značnej miere lucerna a udržiavajú sa trávnaté porasty na seno a senáže.

Veľký fyto geografický význam Dreveníka potvrdzujú rastliny skamenené v tunajšom travertíne. Svedčia o dôležitosti tejto lokality pri historickom vývine i pri migrácii flóry v minulých geologických obdobiach. Pre Dreveník je charakteristické kontrastné zmiešanie flóry rozličného pôvodu. Nájde tu jednak horské rastliny, ako kostrava tatranská, ríbezl'a alpínska, čistec alpínsky. Kedysi tu rástol aj plesnivec alpínsky, bola to najnižšie položená lokalita na východnom Slovensku. Okrem uvedených druhov je tu množstvo teplomilných elementov prevládajúcich v trávnatých zárastoch ostrice nízkej a kostravy tvrdej. Z význačných rastlinných druhov sú tu zastúpené najmä marinka farbiarská, astra kopcová, púpava cipata, plamienok priamy, zvonček karpatský, valeriána trojená, a mnohé iné. Z fyto geograficky najdôležitejších rastlinných druhov treba spomenúť výskyt ostrice labkatej, medničky najvyššej a silenky zelenokvetej, z ktorých posledná tu dosahuje severnú hranicu svojho rozšírenia, podobne ako klokoč perovitý a višňa mahalebka. Pre návštevníka je pôsobivý pohľad na tmavomodrý koberec zákonom chráneného ponikleca slovenského, ktorý tu rozkvitá na jar. Bol tu potvrdený výskyt zákonom chráneného včelníka rakúskeho.

Sivá Brada (506 m. n. m.) a prilahlé lúky sú významnou botanickou lokalitou. Vplyvom soli, ktoré obsahuje vytekajúca voda, sa na travertíny viaže množstvo halofytných druhov a spoločenstiev. Na svahy, ktoré sú mimo dosahu stekajúcej vody, sa viaže teplomilné rastlinstvo. Z porastov na svahoch Sivej Brady sú najnápadnejšie porasty páperca nízkeho, ktorý utvára tmavozelené koberce na miestach s presakujúcou vodou. Veľmi pozoruhodný je aj výskyt prímorského druhu machu *Bryum marratii*.

4.5 Zoogeografická charakteristika.

Živočíchy sú reprezentované najmä zástupcami ihličnatého lesa, polí a lúk, ale aj vôd. Bohaté zastúpenie majú jeleň lesný, srnec lesný, čierna zver – sviňa divá, ktorá tu má dostatok potravy. Z dravcov v našich lesoch žije rys ostrovid, líška obyčajná. Z ďalších živočíchov sa v našich lesoch vyskytuje jazvec lesný, kuna lesná, menej vlk dravý a medveď hnedý.

Pre stromovú etáž sú charakteristické najmä vtáky – myšiak hôrny, jastrab veľký, sokol sťahovavý, orol skalný, orol krikľavý a sova dlhochvostá. Okrem týchto dravých vtákov sa tu nachádzajú aj sýkorka chocholatá, sýkorka uhliarka, d'ateľ, kukučka obyčajná, čižik obecný,

pinka obyčajná, penica čiernohlavá, červenka obyčajná európska, čvíkota a sojka obyčajná. K stromovej vrstve sa viažu aj niektoré z cicavcov ako napríklad veвериčka stromová. Patrí medzi najkrajšie divo žijúce hlodavce u nás. Z vtákov, ktoré s obľubou navštevujú ľudské príbytky alebo žjú blízko nich sú lastovička obyčajná, belorítka obyčajná, trasochvost biely, drozd čierny, vrabec domový, kavka obyčajná, straka obyčajná, bocian biely a iné. V letných mesiacoch podvečer lietajú netopiere. Sú to jediné cicavce, ktoré vedia lietať.

Život v tečúcich vodách a na ich brehoch zabezpečujú vodne toky. Spoločenstvo tečúcich vôd Margecianky a Žehrianskeho potoka, ale aj iných potokov predstavujú druhy patriace do pstruhového pásma. Sú tu pstruh potočný, pstruh dúhový. Ďalej hrúz obyčajný, čerebl'a, mrena obyčajná, lieň obyčajný, belička, jalec obyčajný, jalec hlavatý, jalec tmavý. Z plazov sa tu vyskytuje vretenica, slepúch a okrem bežných jašteríc sa tu vyskytuje neškodný salamander.

4.6 Ochrana prírody.

V okolí Spišského Podhradia sa nachádza niekoľko národných prírodných rezervácií (ďalej NPR) a prírodných pamiatok (ďalej PP) (tabuľka 5). K najvýznamnejším patria NPR Dreveník, Sivá Brada a Rajtopiky. Nachádza sa tu Národná prírodná pamiatka (ďalej NPP) Spišský hradný vrh. K Prírodným pamiatkam patria Jazierko na Pažiti, Ostrá hora a Sobotisko. Významnými sú aj Chránený areál Historický park Hodkovce a Územie európskeho významu NATURA 2000 – Travertíny pri Spišskom Podhradí, Ochranné pásmo zdrojov minerálnych vôd Baldovce – Sivá Brada.

NPR Dreveník patrí medzi najstaršie chránené územia na Slovensku. Bola vyhlásená výnosom Ministerstva školstva a národni osvety v Prahe č. 143 547 – z 31. decembra 1933. Jeho právnou ochranou novelizovaná úprava MK SSR č.j. 2964/1982 – 32 z 20. Januára 1982. Dreveník je naše najrozsiahlšie travertínové územie s krasovou morfológiou. Vznikol spojením niekoľkých travertínových kôp, ktoré sa tu usadili z minerálnych prameňov. Z viacerých výskytov travertínu na Spiši je Dreveník najstarší.

NPR Sivá Brada je zaujímavá svojou súčasnou aktivitou štyroch minerálnych prameňov, z ktorých sa vyzrážava travertín. Travertínová kopa má priemer základne asi 500 m, relatívnu výšku 25 m. Spodnejšie partie kopy tvorené žltohnedými sedimentmi sú najstarším útvarom Sivej Brady, vrchnejšie svetlosivé sú mladšie. Zaujímavým útvarom kopy je jazierko na jej vrchole, v priemere cca 5 m, hlboké 20 – 30 cm, cez jeho vodu badať stálu erupciu CO₂ a H₂S.

Po obvode jazierka sa utvoril ochranný val z travertínov. Na úpätí kopy sa urobil vrt, v minulosti z neho vystupovala voda v podobe gejzíru, ktorý mal erupcie každých 5 – 6 hodín, čas výveru bol 1 - 2 hodiny, výška erupcie bola 3 – 5 m.

V blízkosti obce Dúbrava sa nachádza NPR Rajtopiky na ochranu západných bralnatých svahov budovaných pestrými bridlicami, kremencami a dolomitmi triasu so zachovanými biocenózami skál a piatich lesných typov. Raritou je približne 4 m vysoká dolomitová skalná brána. Územie slúži hlavne na výskumné, náučné a kultúrno-výchovne ciele. Návštevníci zároveň natrafia aj na pramenisko Bieleho potoka.

PP Sobotisko je súčasťou komplexu travertínových kôp v okolí Spišského Podhradia. Na povrchu travertínovej kopy sa utvorila teplá a výhrevná pôda rendzina. Je porastená teplomilnou až suchomilnou vegetáciou, väčšinou stepného charakteru s niektorými vzácnymi elementmi. Pôvodne slúžila ako pasienok, dnes je z väčšej časti zalesnená. Vyskytujú sa tu plochy s pôvodnou pasienkovou i skalnou vegetáciou s viacerými druhmi chránených i ohrozených rastlín. Sobotisko je významná lokalita z hľadiska prehistórie človeka. V malej ťažobnej jame na travertín na východnom svahu kopy sa našli kamenné nástroje a stopy ohnísk z obdobia stredného paleolitu (mousteriánska kultúra) zaliate v travertínových vrstvách.

PP Jazierko na Pažiti patrí k početným minerálnym výverom v úseku Baldovce – Sivá Brada. Režim tohto výveru sa vyznačuje výraznými zmenami podstatne v závislosti od zrážkových pomerov v širšom okolí. Hladina vody v jazierku stúpa, klesá až sa stráca, pričom na jeho dne možno pozorovať stále výrony plynov.

V mikroregióne Spišský hrad – Podbranisko sa nachádza sedem materských škôl a to dve v meste Spišské Podhradie a v obciach Bijacovce, Buglovce, Dúbrava, Granč – Petrovce, Jablonov a Studenec. Ide o spádové obce, ktoré patria k väčším v mikroregióne. Na území mikroregiónu sa nachádzajú dve základné školy s druhostupňovou výučbou v Spišskom Podhradí. V obciach Bijacovce, Buglovce, Dúbrava, Granč – Petrovce a Jablonov sú školy s prvostupňovou výučbou. Deti z obcí Baldovce, Beharovce, Buglovce, Granč – Petrovce, Korytné, Ordzovany, Poľanovce, Pongrácovce a Studenec navštevujú základnú školu na Školskej ulici 3. Deti z obci Bijacovce, Dúbrava, Harakovce, Jablonov a Lúčka navštevujú základnú školu na Palešovom námestí 9

Na území mikroregiónu Spišský hrad – Podbranisko sa nachádza jediná stredná škola a to Stredná odborná škola v Bijacovciach. Sídli v areáli kaštieľa Csaakyovcov. V prevažnej miere je zameraná na prípravu absolventov na prácu v lesnom hospodárstve.